

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Формування естетичних почуттів молодших школярів засобами природи

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 261 М групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної (наукової)

програми Початкова освіта

Соловей Юлія Сергіївна

Керівник к. біол. н., доцентка Семашкіна Г.М.

Рецензент к. пед. н., доцентка Голінська Т.М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи поняття естетичного виховання у молодших школярів, його цілі та завдання	7
1.1 Психолого-педагогічні характеристики молодших школярів.....	7
1.2 Сутність, задачі та особливості естетичного виховання у молодших школярів.....	13
1.3 Форми і методи формування естетичних почуттів у молодших школярів.....	16
РОЗДІЛ 2. Методика формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами природи	23
2.1 Вивчення традиційних методик естетичного виховання засобами природи у молодших школярів.....	23
2.2 Формування емоційної чуйності до прекрасного в природі, розвиток спостереження.....	29
2.3 Діагностичне дослідження з визначення рівня естетичного ставлення до природи у дітей 7-8 років у Херсонській гімназії №16 на констатувальному етапі.....	37
2.4 Діяльність педагога у напрямку розвитку естетичного виховання засобами природи у молодших школярів.....	50
2.5. Аналіз педагогічної діяльності по розвитку естетичного виховання засобами природи у молодших школярів.....	63
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	75
Додаток А Анкета для батьків.....	75
Додаток Б Кількісна характеристика рівнів розвитку естетичного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку на констатувальному етапі дослідно-пошукової роботи.....	76
Додаток В Кількісна характеристика рівнів розвитку естетичного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку на контрольному етапі дослідно-пошукової роботи.....	77
Додаток Г Діаграми (констатувальний етап дослідження).....	78
Додаток Г Діаграми (контрольний етап дослідження).....	81
Додаток Д Кодекс академічної доброчесності.....	84

ВСТУП

Актуальність проблеми. В останні роки зростає увага до проблем теорії і практики естетичного виховання особистості як найважливішого засобу формування її ставлення до дійсності, засобу морального і розумового виховання та формування всебічно розвинутої, духовно – багатогранної особистості. При цьому формувати особистість і її естетичну культуру, – особливо важливо в найбільш сприятливому для цього молодшому шкільному віці.

Скільки дивного і прекрасного можна виявити, спостерігаючи за зростанням рослини, тварини. Виховуючи вміння бачити красу, виразність, неповторність явищ природи, школа і сім'я одночасно вчать цінувати світ краси і гармонії.

В кожній людині повинно бути виховане скрупульозне ставлення до природи. Якщо не пробудити у дитини здатність відчувати і переживати красу і неповторність кожного явища природи, прагнення зберегти її, то вона може стати не другом і захисником природи, а її руйнівником.

Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти Е. Водовозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, С. Русової, Е. Тихеевої, К. Ушинського.

Психологічні основи естетичного виховання розкрили Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, Т. Дуткевич, О. Савченко, Д. Ельконін.

Вчені, естети і педагоги Н. Артеменко, Л. Бондар, О. Везумська, І. Гриценко, С. Жуков, Н. Серета зробили значний внесок у розробку теорії естетичного виховання. Насамперед вони визначили основні поняття, на які потрібно спиратися при побудові системи естетичного виховання.

В.О. Сухомлинський приводив школярів в поле і гай, вони вчилися розуміти природу, бачити, переживати її красу. Прекрасне людина сприймає насамперед зором, а його захоплює гармонія і природність поєднання кольорів і форм, їх зміни протягом дня, в різні пори року.

Серцю кожного жителя Землі миле весняне цвітіння, зелені ліси влітку, осінні помаранчеві, червоні і бурхливі листопади, зимові контрасти чорних силуетів дерев з білою засніженою землею. Потрібно вчити дітей бачити, розрізняти, цінувати і любити красу рідної землі, адже почуття патріотизму виростає разом із захопленням красою своєї Батьківщини.

Сьогодні в світі виникла тривожна ситуація, загрозово зникає його природна краса. Це пов'язано багато в чому з бурхливим розвитком науково-технічного прогресу. Багато річок плещуть чорною, забрудненою водою, зникають красиві куточки природи, виникають мляві пустелі, безповоротно зникають багато видів рослин і тварин. Гостро стоїть проблема охорони природи. Саме тому дуже важливо виховувати у дитини почуття цінності природи, величезного її значення в житті людини, в збереженні всього живого на землі.

У наш час вирішення проблеми естетичного виховання і розвитку особистості та формування її естетичної культури є одним з найважливіших завдань, що стоять перед школою.

Величезне значення в житті людини відіграє природа. Вона є великим джерелом естетичних переживань школярів. На відміну від творів мистецтва, природа натуральна і мінлива. Природа облагороджує почуття, впливає на весь духовний світ дитини.

Природа завжди займала і буде займати почесне місце в системі естетичного виховання. Навіть в односторонніх концепціях, які зводять естетичне виховання до художнього, із застереженнями і без, формування естетичного ставлення до природи неодмінно розглядалося як одна з найістотніших сторін і завдань цього виховного процесу.

Питання про природу в сфері естетичного виховання і про естетичне виховання в сфері природи не тільки не втратило своєї актуальності, але нині постало в абсолютно особливу значущість. У його тлумаченні виявилися нові аспекти, а старі традиційні положення знайшли інший статус і глибину, оскільки проблема взаємин людини і природи не просто важлива на сучасному етапі розвитку суспільства, але й все виразніше усвідомлюється як глобальна проблема наших днів.

Мета дослідження: визначення шляхів реалізації естетичного виховання школярів на уроках у початкових класах засобами природи.

Об'єкт дослідження: теоретичні основи поняття естетичного виховання у молодших школярів, його цілі та завдання на сьогоднішній день.

Предмет дослідження: методика формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами природи.

Відповідно до мети дослідження сформульовано наступні **завдання:**

1. Провести аналіз літератури з обраної теми дослідження.
2. Розглянути традиційні методики естетичного виховання засобами природи.
3. Проаналізувати процес формування емоційної чуйності до прекрасного в природі, розвиток спостереження у молодших школярів.
4. Провести діагностичне дослідження із визначення рівня естетичного ставлення до природи у дітей 7-8 років у Херсонській гімназії №16 на констатувальному етапі.
5. Проаналізувати педагогічну діяльність по розвитку естетичного виховання засобами природи у молодших школярів на етапі контрольного експерименту.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі використовувалися такі **методи дослідження:**

Теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження; узагальнення педагогічного досвіду.

Емпіричні: методи педагогічної та психологічної діагностики (анкетування вихователів, батьків, спостереження, бесіда, педагогічний експеримент); аналіз результатів експерименту; методи математичної обробки одержаних результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження: Херсонська гімназія №16 із вивченням мов національних меншин Херсонської міської ради. Дослідженням охоплено 20 учнів 1-А класу – молодших школярів.

Практична значущість полягає в систематизації теоретичних та практичних матеріалів по темі.

Структура та обсяг дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ЙОГО ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ

1.1 Психолого-педагогічні характеристики молодших школярів

Який же він, молодший школяр, якого чекає складний шлях вивчення нового під керівництвом педагога, а також чий інтерес до навчання має педагог пробудити цікавими методиками?

Молодший шкільний вік - етап розвитку дитини, який відповідає періоду навчання в початковій школі. Хронологічні межі цього віку залежать від країни і її історичного етапу розвитку. Ці межі можуть бути умовно визначені в інтервалі від 6-7 до 10-11 років, їх уточнення залежить від офіційно прийнятих термінів початкового навчання [28].

Вступ дитини до школи сьогодні ставить перед закладом цілий ряд завдань в період роботи з молодшими школярами [11]:

- виявити рівень його готовності до шкільного навчання та індивідуальні особливості його діяльності, спілкування, поведінки, психічних процесів, які необхідно буде врахувати в ході навчання;

- по можливості компенсувати можливі прогалини і підвищити шкільну готовність, тим самим провести профілактику шкільної дезадаптації;

- спланувати стратегію і тактику навчання майбутнього школяра з урахуванням його індивідуальних можливостей.

Вирішення цих завдань вимагає глибокого опрацювання психологічних особливостей сучасних школярів, які приходять до школи з різними «багажем», що представляє сукупність психологічних новоутворень попереднього вікового етапу - дошкільного дитинства [32].

Кожен віковий етап характеризується особливим становищем дитини в системі прийнятих в даному суспільстві відносин. Відповідно до

цього життя дітей різного віку наповнюється специфічним змістом: особливими взаємовідносинами з оточуючими людьми і особливої, провідної для даного етапу розвитку діяльністю.

Хотілося б відзначити, що ще Л.С. Виготський виділяв наступні типи провідної діяльності [5]:

- немовлята - безпосередньо емоційне спілкування;
- раннє дитинство - маніпулятивна діяльність;
- дошкільнята - ігрова діяльність;
- молодші школярі - навчальна діяльність;
- підлітки – соціальне визнання і соціальне схвалення діяльності;
- старшокласники - навчально-професійна діяльність.

Вступ до школи докорінно змінює характер та життя дитини. З перших днів навчання в школі виникає головна суперечність - між постійно зростаючими вимогами, які пред'являються до особистості дитини, його уваги, пам'яті, мислення, мовлення, і наявним рівнем розвитку. Це протиріччя є рушійною силою розвитку молодшого школяра [28].

Молодший шкільний вік - якісно своєрідний етап розвитку дитини. Розвиток вищих психічних функцій і особистості в цілому відбувається в рамках провідної на даному етапі діяльності (навчальної - відповідно до періодизації Д. Б. Ельконіна), що змінює в цій якості ігрову діяльність, яка виступала як ведуча в дошкільному віці. Включення дитини в навчальну діяльність знаменує початок перебудови всіх психічних процесів і функцій [41].

В. О. Сухомлинський стверджував, що «будь-яка програма з будь-якого предмета – певний рівень, коло знань, але не жива дитина. До цього рівня, до цього кола знань різні діти йдуть по-різному. Треба вміти визначити, яким шляхом, з якими уповільненнями й труднощами дитина може підійти до рівня, передбаченого програмою, як конкретно реалізувати програму в розумовій праці кожного учня» [37].

Сьогодні загальноприйнята точка зору вчених полягає в тому, що провідним видом діяльності в молодшому шкільному віці є навчальна діяльність. Як вказує В.А. Шабанова, в ході навчальної діяльності відбувається засвоєння дітьми нових знань, управління цим процесом є основним завданням навчання [40]. У період молодшого шкільного віку відбувається інтенсивне формування пізнавальних та інтелектуальних здібностей дитини, за умови, що він є суб'єктом навчальної діяльності.

Характеризуючи особливості молодшого шкільного віку, Т.Д. Марцинковська зазначає, що саме в цей період організм дитини зазнає як фізичні, так і психологічні істотні перетворення. У цей період розвивається абстрактне мислення і відбувається активне становлення вищої нервової діяльності. Така психологічна перебудова викликає у дитини підвищення психічної напруги, що мобілізує ресурси організму. В результаті адаптації центральної нервової системи, виникає переважання процесів збудження над гальмуванням, що призводить до очевидних характерологічних особливостей молодших школярів, таких як непосидючість і підвищена збудливість [24].

Здатність активно займатися навчальною діяльністю у молодших школярів, обмежена 20-30 хвилинами, при цьому, як підкреслює В.А. Шабанова, стомлюваність менш помітна, якщо кожні 10-15 хвилин відбуватиметься зміна форм діяльності [40].

На думку психологів, молодший шкільний вік відкривається переломним періодом - кризою семи років, яка виникає на основі формування індивідуальної свідомості. Її виникнення є важливим фактором, який впливає на поведінку дитини: тепер вона буде діяти з урахуванням даного новоутворення.

Криза вимагає нового змісту відносин і викликає перехід до нової соціальної ситуації. Дитина вступає у відносини із суспільством, де кожен індивід здійснює обов'язкову, суспільно корисну і суспільно необхідну діяльність.

Дана психологічна особливість служить фундаментом для формування здатності до виконання особистісних і регулятивних універсальних навчальних дій.

Розглянемо характерні особливості молодших школярів, які необхідно враховувати педагогам як організаторам навчальної діяльності.

В першу чергу, у молодшого школяра відбуваються зміни в розвитку пізнавальної сфери. Л.С. Виготський виділяв головним новоутворенням даного періоду мислення, яке набуває узагальнений і абстрактний характер [6].

У школі за короткий проміжок часу дитині необхідно оволодіти новими знаннями, вміннями, навичками і системою наукових понять, тому в навчальній діяльності в процесі оволодіння повинна бути задіяна не тільки пам'ять, але й розвиток розумових операцій [17].

У період шкільного навчання відбувається не тільки засвоєння окремих умінь і знань, але й їх узагальнення, формування інтелектуальних операцій. В даному віці також відбувається розвиток довільної поведінки, волі, яка визначає подальший розвиток всіх психічних функцій в організмі дитини.

Отже, необхідно якомога раніше починати вчити дітей планувати свою діяльність, промовляючи її етапи, так як в своєму психічному розвитку дитина вже готова до формування довільності (планування, виконання програм дій і здійснення контролю).

Поява цього новоутворення означає, що дитина готова до виконання як регулятивних, так і пізнавальних універсальних навчальних дій. У період молодшого шкільного віку активно удосконалюються сприйняття, пам'ять, увага, що становлять основу пізнавального процесу, а також мова, письмо, читання, рахунок, які сприяють розвитку вищих психічних функцій. Тому молодший школяр здатний виконувати досить складні розумові операції [18].

Передумови до розвитку теоретичного мислення виникають на основі сприятливих умов навчання і достатнього рівня розумового розвитку, тобто дитина здатна виконувати загально навчальні і логічні універсальні дії.

Увага, активізування пам'яті та сприйняття дитини є базою для формування мислення і волі. Для молодшого шкільного віку характерна порівняльна слабкість довільної уваги, що обумовлено переважанням збудливих імпульсів нервової системи дитини над імпульсами гальмування [32].

Мимовільна увага розвинена у молодших школярів значно краще, ніж довільна. Учні перших і других класів легко відволікаються, особливо якщо робота є монотонною і не викликає у них інтересу, що часто призводить до втрати ритму і темпу діяльності.

Вчителю необхідно пам'ятати, що на формування особистості молодшого школяра у віці 7-9 років істотно впливає колектив, що забезпечує соціальну спрямованість дитини. Не випадково до 10-ти років велике значення набуває інтеграція в суспільство своїх ровесників. Думка колективу і однолітків відіграють провідну роль в оцінці навколишнього світу і самооцінці [39].

Крім того, молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим для оволодіння соціокультурними та комунікативними навичками в силу схильності дитини до постійного спілкування, його особливої чуйності до мовних явищ і інтересу до осмислення мовного досвіду.

Схожу точку зору висловила О. Савченко, яка вказувала, що саме молодший шкільний вік є оптимальним періодом для формування комунікативних здібностей, активного навчання соціальної поведінки, мистецтва спілкування між дітьми різної статі, засвоєння комунікативних, мовленнєвих умінь, способів розрізнення соціальних ситуацій [32]:

1) зі вступом до школи дитина відкриває для себе нове місце в соціальному просторі людських відносин;

2) школа пред'являє до молодшого школяра нові вимоги щодо мовного розвитку;

3) в учнів досить розвинені рефлексивні здібності;

4) в молодшому шкільному віці відбувається перебудова відносин дитини з оточуючими людьми;

5) здійснення навчальної діяльності можливо тільки тоді, коли дитина привчається управляти своїми психічними процесами і поведінкою в цілому;

6) у дітей молодшого шкільного віку складаються передумови формування важливих соціальних якостей;

7) діти в цьому віці ще не втратили інтерес до гри і, що найважливіше, гру вони використовують як «полігон для відпрацювання навчальних умінь». Виходячи з цього, гру з успіхом можна застосовувати для відпрацювання комунікативних умінь і соціальної поведінки.

Таким чином, характеризуючи особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку, необхідно зробити висновок, що в цей період в учнів розвиваються як пізнавальні інтереси, так і теоретичні форми мислення, закладається здатність керувати своєю поведінкою, формується почуття відповідальності та інші новоутворення розумових і нервово-емоційних характеристик. Процес навчання в початковій школі задає зміст і характеристики навчальної діяльності дитини і тим самим визначає зону найближчого розвитку універсальних навчальних дій.

1.2 Сутність, задачі та особливості естетичного виховання у молодших школярів

В.О. Сухомлинський писав: «Немає і не може бути якогось єдиного всесильного методу, який міг би забезпечити успіх виховання і в той же час компенсувати недоліки, слабкі місця в інших сферах виховного впливу. Естетичне виховання може відбуватися прекрасно, але якщо інші елементи і складові частини виховання мають серйозні недоліки, то і вплив краси послаблюється і може бути зведений нанівець. Виховний вплив на духовний світ дитини набуває силу лише тоді, коли поруч ідуть інші, настільки ж важливі» [37].

Естетичне виховання школярів у процесі всього їхнього життя породжує проблему взаємодії методів художнього виховання із загальними методами педагогічного впливу.

Естетичний вплив виховання на дитину, як показують дослідження вчених-психологів, починається практично з її народження. У період раннього дитинства цей процес протікає стихійно. У сім'ї, де цікавляться мистецтвом, у дітей формується художній смак, розвивається естетичне сприйняття. У сім'ях, в яких мистецтво не користується великою популярністю, формування художнього смаку часто залежить від речей випадкових [4].

Невисокий рівень естетичного розвитку художнього смаку у деяких дітей пояснюється тим, що більш-менш організоване, цілеспрямоване художнє педагогічне виховання починається лише з дитячого садка.

Якщо немає цілеспрямованого виховання, іноді трапляється те, що в певні вікові періоди в естетичному вихованні дитини утворюється пролом, який нерідко заповнюється враженнями «малохудожніми», що формують низький художній смак, затримуючи не тільки загальний і естетичний, але й послаблюючи моральний розвиток дітей [7].

В єдиному процесі формування нової людини художнє та естетичнє виховання нерозривно пов'язані. Перше є засобом другого, мета останнього - всебічний естетичний розвиток особистості. Тому вирішальну роль в становленні особистості грають методи власнє естетичного виховання.

Розглянемо питання про взаємодію методів естетичного виховання та педагогічного впливу. До методів власнє художнього виховання, ймовірно, слід віднести критичнє навчання дітей того чи іншого виду мистецтва (Я.Л. Коменський, І.Г. Песталоцці, М.І. Пирогов, К.Д. Ушинський та ін).

Отримуючи знання, дитина, так чи інакше, використовує їх у своїй поведінці, у своїй діяльності. Чи не менше значення мають методи практичного навчання і для естетичного виховання дитини, справа в тому, що практичне навчання завжди вирішує комплекснє завдання: формування навичок, здібностей, емоційної сфери і індивідуальності, виховання художнього смаку [12].

Так, наприклад, навчання співу дає співочі навички, розвиває голосові дані і слух, вчить емоційному вираженню. Навчання малюванню дає можливість володіти технікою художнього письма, розвиває сприйняття кольору і форми, збагачує світ почуттів. Навчання танцю формує певні рухові навички, гостроту сприйняття пластичних рухів, вчить вираженню почуттів за допомогою танцю, а навчання тому чи іншому виду прикладного мистецтва формує творчі здібності.

Навчання майстерності в будь-якій області людської діяльності, що здійснюється «за законами краси», забезпечує не тільки формування якихось навичок і розвитку здібностей, але і вдосконалення естетичного смаку [9].

Аналіз процесу практичного навчання призводить до висновку, що бачити, розуміти, творити прекраснє в значній мірі здійснюється у процесі навчання, а високий художній смак знаходиться в прямій

залежності від розвитку інтелектуальних здібностей в процесі творчої діяльності, розвитку емоційної сфери.

Звичайно, художній смак є в значній мірі похідним від практичного навчання, але не тільки від нього. Формування естетичних почуттів і смаків дітей забезпечують методи, пов'язані з організацією сприйняття, аналізом художніх творів [16].

По суті, сприйняття і аналіз невіддільні один від одного. Завдання полягає в тому, щоб забезпечити, перш за все, найбільш активне і продуктивне сприйняття. Тут мають велике значення два нюанси. По-перше, установка на сприйняття. Вона може полягати в попередньому ознайомленні з програмою, а також у створенні певного емоційного настрою, пробудження в дитині особистих переживань, близьких до тих, які народжує твір мистецтва.

По-друге, створення відповідного змісту твору зовнішнього фону. Наприклад, сприйняття в музиці посилюється, загострюється, коли вона звучить в незвичайних умовах будинку, де жив композитор. Процес такого безпосереднього сприйняття протікає, як правило, поза аналізом. Це безпосереднє внутрішнє бачення образів, переживання тих почуттів, які виникли в результаті первинного сприйняття [25].

Далі дитина прагне до спілкування, вираження своїх переживань: порівнюючи, зіставляючи, аналізуючи, вона краще орієнтується в соціальному середовищі і стверджує себе в ньому.

У цьому сенсі будь-яке сприйняття твору мистецтва для дитини - своєрідна сходинка у формуванні ставлення до життя. Нарешті, методи естетичного виховання, що сприяють естетичному розвитку школярів, формуванню їх художнього смаку - це організація їх самостійної художньо-творчої діяльності.

Зовні форми організації художньо-творчої діяльності мало чим відрізняються від форм практичного навчання. Наприклад, гурток образотворчого мистецтва і гурток технічної творчості, музичний

ансамбль і драмгурток можуть працювати або методами практичного навчання, або творчо розвиваючими [29].

Відповідно творчість дітей здійснюється або як повторення сприйнятого, або як оригінальне, самостійне.

Важливо зрозуміти зовні малопомітні, але принципово важливі моменти. У першому випадку - стан непевності і очікування допомоги або більш-менш точні проходження за зразком. У другому випадку - стан впевненості, готовності до пошуків самостійних рішень [29].

У цих різних випадках різна і схема розстановки сил у педагогічному процесі. У першому випадку - це показ педагогом зразка, повторення його учнем і контроль за виконанням повторення вправи. У другому випадку - постановка педагогом завдання, самостійні пошуки рішень, консультація і критика з боку педагога.

Природно, що творчість не може починатися на порожньому місці і їй передуює певний період навчання. У психологічному ж плані цей же період в тому випадку, якщо він успішно проходить, забезпечує відоме самоствердження, впевненість в силах, готовність до самостійних дій.

1.3 Форми і методи формування естетичних почуттів у молодших школярів

До числа методів, які забезпечують естетичний розвиток школярів, відноситься їх літературна творчість з подальшим її аналізом, написання віршів, оповідань, виконання в ролей у п'єсах, самостійний вибір теми і її втілення в образотворчому мистецтві. Причому розвиток художнього смаку і становлення творчої особистості забезпечується не автоматично за рахунок простої участі в творчому процесі, а так само, як при використанні методів навчання і виховання, за рахунок вмілого педагогічного керівництва, своєчасно наданої допомоги, глибокого аналізу і доброзичливої критики [27].

Говорячи про власне естетичне виховання, можна було б виділити три основні групи методів [27]:

- методи забезпечення естетичного оптимального сприйняття, в які входять демонстрація, аналіз, повторне сприйняття, які збагачують особистість естетичними враженнями;

- методи практичного навчання, до числа яких відносяться пояснення, показ, вправа та ін..;

- методи художньо-творчої діяльності, серед яких важливе місце займають обґрунтування задуму, виконання власне-творчих завдань, критичний розбір твору.

Тепер постараємося відповісти на питання, в якому ж відношенні знаходяться із загальним процесом виховання методи педагогічного впливу? Незважаючи на свою специфіку, процес естетичного виховання є органічною частиною загального виховного процесу.

Естетичний розвиток дитини, формування її художнього смаку, як це вже говорилося, досягається і здійснюється шляхом пізнання естетичного в природі, у побуті, в праці, в суспільному житті взагалі.

Важливість пізнання естетичного в суспільному житті через загальний процес виховання досить велика. Організуючи життя дітей і впливаючи на їх свідомість, широко залучаючи мистецтво до формування естетичних і моральних ідеалів, всі методи педагогічного впливу здатні безпосередньо впливати на формування естетичних почуттів і смаків.

Крім того, при здійсненні власне художнього виховання, поряд зі специфічними методами, використовуються і методи педагогічного впливу, які дають можливість з їх допомогою самостійно вирішувати питання естетичного виховання.

Часто діти при знайомстві із творами мистецтва не вміють зосередитися і швидко втрачають інтерес. У даному випадку все буде

залежати від методики демонстрації, роз'яснення, яке переконає дітей у важливості і необхідності серйозного ставлення до процесу сприйняття.

І, нарешті, без методів педагогічного впливу не обійтися і при організації художньо-творчої діяльності дітей. У процесі цієї діяльності деякі школярі не можуть стримати свого темпераменту і бажання зробити все якомога швидше, не звертаючи уваги, на якість виробу. Інші діти не можуть змусити працювати свою уяву і використовують запозичені у сусіда ідеї, тому робота в значній мірі перестає бути творчою. Треті нетерпимо ставляться до критики результатів своєї діяльності, чим завдають шкоди самим собі, сповільнюючи процес свого вдосконалення.

У наведених моментах приклад педагога буде стимулювати ретельну обробку дітьми творчого завдання; роз'яснення призведе до думки про необхідність самостійного підходу до виконання будь-якої творчої справи, допоможе дитині подолати в собі неприязнь до критики, виробити уважне ставлення до зауважень товаришів і дорослих.

Рішення задач естетичного виховання за допомогою методів організації дитячого колективу і педагогічного впливу не просто бажане, але й настійно необхідно. Практичне застосування цих методів в цілях естетичного виховання повинно мати на увазі завдання організації всього дитячого життя за законами краси, внесення художнього початку в повсякденну діяльність і побут дітей, формування їх відношення до життя.

Успіх будь-якої діяльності у навчанні і вихованні вчителя залежить від правильного вибору ним методів і прийомів роботи. Методика естетичного навчання в початкових класах включає широке коло питань. Одним із найважливіших слід вважати розробку і вдосконалення методів і прийомів навчання, що відповідають цілям і задачам нової української школи та змісту естетичного навчання.

У зв'язку зі своєрідністю змісту методи естетичного навчання мають свої особливості і специфіку. Тут значна вага перепадає на практичні та наочні методи і їх різні поєднання. Значно менше часу відводиться словесним методам. Методи навчання естетичному в початкових класах, не дивлячись на відмінність видів естетичної діяльності, випливають з єдиних завдань, визначених цілями виховання, і мають загальну дидактичну основу.

Виходячи із сутності естетичного виховання, ми прийшли до висновку про те, що спеціальних методів для нього немає і не може бути, що до нього відносяться усі методи навчання та виховання (про взаємодію методів естетичного виховання і педагогічного впливу докладно написано вище).

Потрібно зауважити, що естетичне виховання є лише частиною цілого комплексу заходів щодо формування у дітей естетичних почуттів і смаків, тому воно буде ефективним лише тоді, коли не обмежується рамками уроків у школі, а ведеться постійно: завжди і всюди.

Якщо говорити про власне естетичне виховання на уроках і про його методи і прийоми, то ефективними тут можуть бути майже усі методи навчання, якщо вносити в них естетичний елемент. Усі методи та прийоми естетичного впливу можна також схематично згрупувати в три групи (рисунок 1.1).

Рис. 1.1. Методи навчання у процесі естетичного виховання

Естетичне виховання сьогодні розуміється як процес формування здібностей сприйняття і розуміння прекрасного в мистецтві і в житті,

вироблення естетичних знань, смаків, розвиток задатків і здібностей в області мистецтва [12].

Мета естетичного виховання - формування естетичної культури особистості, яка включає в себе наступні компоненти. Естетичне сприйняття – це здатність виділяти у мистецтві та у житті естетичні властивості і образи, відчувати естетичні почуття.

Естетичні почуття – це емоційний стан, викликаний оцінним ставленням людини до явищ дійсності і мистецтва. Естетичні потреби – це потреба у спілкуванні з художньо-естетичними цінностями, у естетичних переживаннях [12].

Естетичні смаки можна назвати здатністю оцінювати витвори мистецтва, естетичні явища з позиції естетичних знань і ідеалів. Естетичні ідеали – це соціально та індивідуально-психологічно обумовлені уявлення про досконалу красу в природі, суспільстві, людині, мистецтві.

Обсяг поняття «естетична культура» визначає завдання і зміст естетичного виховання учнів. Завдання естетичного виховання тісно пов'язане з моральним вихованням, формуванням доброти, гуманізму, справедливості.

Для ефективного естетичного виховання має велике значення його методологія. У даний час, щоб розвинути в дитині її моральне та естетичне ставлення до життя, розуміння і відчуття, здатність до переживання краси, суспільно цінні відносини і людські якості, необхідно постійно розкривати перед дітьми у всьому різноманітті моральну і естетичну сутність цих відносин [12].

Який же стан естетичного виховання у школі на сучасному етапі? Потрясіння, що відбуваються нині з процесом виховання та навчання дітей абсолютно очевидні для вчителів та батьків. З'являються чимало нових концепцій виховання, при цьому існує ускладнений процес

виховання особистості у тих сім'ях, де пияцтво, утриманство, напівкримінальний спосіб життя здійснюють на дітей негативний вплив.

У багатьох відсутні ідеали, пропадає віра в майбутнє. Побутові негаразди «роз'їдають» духовні початки батьків, родичів, однолітків. В такий момент тим єдиним осередком, здатним естетично виховати дітей, допомогти їм стати стійкими особистостями, виступає школа.

Усі ми прекрасно знаємо вимоги, що пред'являються до школи: розвиток особистості, облік індивідуальних особливостей кожного учня, забезпечення високого рівня знань, умінь і навичок. Сьогодні змінюються навчальні плани, програми і підручники, розробляються альтернативні концепції, які в більшості випадків є для нас цікавим предметом обговорення.

Таким чином, починаючи від витоків школи до наших днів, поліпшення художньої освіти і естетичного виховання молодших школярів є основним напрямком розвитку школи. Сьогодні педагоги стурбовані тим, щоб створити необхідні умови розвитку творчих сил і здібностей учнів, вдосконалити роль естетичного виховання в формуванні особистості у всьому різноманітті його життєвих та духовних сил, інтересів та потреб.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРИРОДИ

2.1 Вивчення традиційних методик естетичного виховання засобами природи у молодших школярів

Багато фахівців з естетичного виховання вважають, що естетика природи є основою для формування відповідного ставлення до неї і висловлює діалектичну єдність світу. Впливаючи на емоції дитини своїми якостями - досконалістю форми, різноманітним і мінливим колоритом, в залежності від часу дня, року, освітлення, природа викликає естетичні почуття. Це сприяє появі і прояву емоційного ставлення до об'єктів і явищ природи [2].

Краса природи не залишає байдужим маленьких дітей. Діти сьомого року життя вже мають правильні уявлення про предмети і явища природи. Наприклад, вони знають назву сезону, можуть виділяти окремі характеризуючі його ознаки: «Осінь - тому що хмари на небі»; «Сонечко не гріє»; «Листочки падають». Звичайно, перш за все, діти виділяють яскраві, хоча і не завжди істотні, ознаки предмета або явища, часто вони пов'язують їх зі своїм життям і інтересами: «Осінь - тому що ми листочками гарними граємо» [3].

Намагаються діти пояснити причини і деяких побачених ними явищ: «Деякі птахи відлітають у вирій, бо їм холодно в наших краях, тільки горобці залишаються, тому що витримують холод». Часто в цьому віці учні пояснюють явища неправильно, плутають причину і наслідок: «Холодно зараз, тому що сніг скоро випаде». І все ж їм доступне не тільки розуміння деяких причин змін, що відбуваються у природі: «Холодно - вода замерзла, тепло - лід розтанув», а й розуміння послідовності розвитку окремих предметів і явищ природи.

Діти підходять до розуміння переходу однієї пори року до іншої, можуть назвати істотні ознаки наступаючої пори року, розповісти про сезон, виділяючи його початок, розпал (середину) і кінець: «На початку осені ще тепло, це золота осінь»; «В середині зими, у січні, найбільші морози». Такі висловлювання дітей можна розцінювати як результат осмисленого узагальненого сприйняття [33].

Сприйняття - цілісне відображення предметів і явищ об'єктивного світу при їх безпосередньому впливі в даний момент на органи чуття.

Сприйняття має основні для навчання дітей види:

1. Зорове - дитина отримує інформацію за допомогою зорових образів. Інформація обробляється візуально через зорові аналізатори.
2. Слухове - інформація надходить завдяки фонематичній системі звуків, через ритм і мелодику.
3. Тактильне - тут задіяні шкірні та рухові відчуття.

80% усього пізнавального матеріалу молодші школярі отримують і сприймають через зорові аналізатори. В основному це інформація про навколишній світ [33].

Головним завданням естетичного виховання є формування у дітей почуття прекрасного. Найкращим вихователем цих почуттів є природа. У процесі вивчення природи розкривається її краса і різноманіття. Природа - найкраще і найбільш багате джерело естетичних вражень для дитини. Спілкування з природою навчить школяра слухати музику лісу: шелест трави, спів птахів, шум дерев, дзюрчання води, відчувати різноманіття запахів квітів, бачити красу і різноманітність фарб - все це викликає естетичні переживання, не залишає дитячу душу байдужою.

Естетичне виховання тісно пов'язане з пізнанням природи. Естетичне милування гарними об'єктами природи дає привід і поштовх до їх вивчення. У початкових класах необхідно в першу чергу звертати увагу дітей на красу форми, зовнішній вигляд, особливості забарвлення, естетичні ознаки і на цій основі формувати у школярів конкретні знання

і уявлення про явища природи. Естетичне виховання краще здійснювати при безпосередньому спілкуванні дітей з природою. Це означає, що кожна екскурсія на природу разом з її пізнавальними завданнями включає в себе програму з естетичного виховання.

Минув той час, коли вважалося, що естетичним вихованням можна буде зайнятися після рішення більш складних, більш насущних технічних і економічних завдань. Людина виховується не по частинах. Не можна сьогодні прищеплювати дитині доброту, завтра - працьовитість, післязавтра - дбайливе ставлення до природи. Основне завдання полягає якраз у формуванні творчого ставлення до дійсності.

Для здійснення системи естетичного виховання необхідні наступні умови [8]:

- естетичне виховання повинно мати відносну предметно - змістовну цілісність, що складається з ряду основоположних елементів;
- повинна бути визначена ієрархія цих елементів за ступенем їх впливу на особистість;
- елементи естетичного виховання повинні бути представлені в їх органічній функціональній єдності.

Естетичне виховання підростаючого покоління сприяє всебічному розвитку особистості, формуванню творчих сил людини. Розвиток творчих можливостей школярів, естетична освіта в процесі навчання – одна із головних задач школи.

Для вирішення цієї проблеми необхідно розвивати почуття прекрасного, формувати високі естетичні смаки, вміння розуміти і цінувати навколишню дійсність. Краще використовувати в цих цілях можливості кожного навчального предмета, особливо навколишнього світу, образотворчого мистецтва, що мають велику пізнавальну і виховну силу.

Таким чином, виховання підростаючого покоління з активним ставленням до ідейних, моральних, естетичних цінностей є актуальною

педагогічною проблемою. Школа покликана вести педагогізацію навколишнього соціального середовища учнів, установ, які можуть сприяти вихованню естетичних орієнтацій школярів.

Естетичне виховання в школі - найважливіший рядок процесу формування світогляду учнів, бо немає і не може бути любові до нашої Батьківщини без почуттів краси і величі її, без відчуття прекрасного, не може бути самовідданої боротьби за суспільство без бачення в ньому ідеалу прекрасного життя [8].

Сьогодні в нашій країні надані великі можливості для естетичного виховання людини, для вдосконалення її творчих здібностей. Вчителю важливо розкрити перед дітьми красу життя, її багатства. У цій справі величезну роль грає те середовище культурного спілкування, яке оточує дітей в школі і вдома.

Природа є першоосновою будь-якої краси і величі. Про її естетичне пізнання важко або взагалі неможливо говорити, якщо не зрозуміти сам предмет цього пізнання. Істинне знання гармонії і всієї естетики природи лежить в основі екологічного світогляду, бо рівновагу сил в природі і краса в ній міцно пов'язані між собою в єдиному зовнішньому світі. Дбайливе ставлення до природи не можна сформулювати тільки ознаками: «Не руйнуй та не забруднюй». Його можна сформулювати лише навчаючи людину з малих років відчуттю природи, тобто емоційного пізнання світу.

Розуміння краси природи українським народом яскраво і барвисто відображене в розповідях, казках, піснях. Природа сама творить прекрасне. Прагнення до життя є прагненням до прекрасного, воно здійснюється ненавмисно, завжди і само собою, причому природа багата власною високою красою [13].

Вчити вмінню правильно бачити і чути світ - значить формувати смак до природи, отже і смак до життя. Краса природи є перша і найдоступніша людині краса. У природі людей вражають її творчі сили,

вічне оновлення життя, вічний рух. Природа наділена красою, в тому сенсі, що їй властива доцільність. У рослинному і тваринному світі все пристосовано для найкращого виконання життєвих функцій. Створюючи прекрасне, природа економно і ефективно використовує матеріали. К.А. Тімірязев писав, що природа і є те джерело, якого вистачить на всіх, з якого всякий черпає у міру свого розуміння.

В естетичному вихованні учнів велику роль відіграє не тільки сама природа, а й твори мистецтва, їй присвячені.

У сім'ї, в школі, в бібліотеці дітям часто пропонують читати книги про природу, замість того щоб спостерігати її саму. В описах природи дітьми часом немає живого почуття, безпосередніх спостережень.

Велику користь в естетичному вихованні приносить одночасне залучення школярів до сприйняття краси реальної природи і мистецтва.

Коли діти спостерігають сонячний захід, осінній ліс, корисно прочитати їм вірш або прозовий уривок з твору. Враження, що викликаються реальною природою і мистецтвом, підсилюють один одного. При цьому важливо, щоб естетичне осягнення природи поєднувалося з науковим підходом. Краса природи спонукає людину досліджувати навколишній світ, а природниче її вивчення поглиблює естетичні переживання [19].

Процес сприйняття в природі необхідно пов'язати зі сприйняттям прекрасного в людях, у власному житті. Вкрай важливо, щоб живе відношення вихованця до природи поєднувалося з увагою до навколишнього соціального життя.

Природа - найбагатше джерело естетичних переживань школярів. На відміну від творів мистецтва природа натуральна і рухлива. Картини природи завжди свіжі і природні, в них великий спектр фарб, який постійно змінюється в залежності від пори року, доби, погоди.

Природа - це і музика: шелест листя, спів птахів, поєднання фарб з ароматом лісів і полів, що викликає у школяра цілий комплекс

переживань, які при постійному спілкуванні з природою стають дорогими і близькими людині. К.Д. Ушинський вважав, що день, проведений дитиною посеред гаїв і полів, вартий багатьох тижнів, проведених на навчальній лаві [33].

В основі естетичного виховання молодших школярів, яке здійснюється на уроках «Природознавства», лежить образне, емоційне сприйняття об'єктів, створених природою і людиною. Завдання уроків по ознайомленню з навколишнім світом полягає якраз в тому, щоб усунути конфлікт між знанням і поведінкою, навчити школяра правильно розпоряджатися своїм емоційним станом, надавати емоційним реакціям раціональну установку. Поступово у дітей народжуються передумови складних естетичних почуттів: розуміння краси природи і людських відносин, творчий підхід до власної діяльності, естетична оцінка творів мистецтва.

Вивчаючи природу, спостерігаючи предмети і явища зовнішнього світу, діти порівнюють їх, намагаються робити найпростіші узагальнення, замислюються над причинами явищ, що відбуваються. При цьому розум їх вправляється в аналізі і синтезі отриманих відомостей, в умінні знаходити риси подібності та відмінності в предметах, явищах, в узагальненні схожих рис. Все це має велике значення для розвитку розумових здібностей, логічного мислення учнів.

Через естетичне виховання йде виховання любові до природи. Але емоційні переживання, пов'язані зі сприйняттям природи, лише один із шляхів виховання цього почуття. Любов до природи виховується і при формуванні природознавчих знань. Чим більше дитина дізнається про природу, про її значення для життя людини, тим більше вона її любить.

Разом із любов'ю до рідної природи у молодших школярів формується прихильність спочатку до рідного краю, а потім любов до своєї країни. У нерозривному зв'язку із вихованням любові до природи,

до Батьківщини стоїть питання про формування в учнів дбайливого ставлення до природних багатств.

Діти не тільки повинні мати уявлення про те, як треба берегти навколишню природу, але й знати і розуміти, чому необхідно дбайливо ставитися до природи.

У системі естетичного виховання природа завжди займала почесне місце. Навіть в односторонніх концепціях формування естетичного ставлення до природи неодмінно розглядалося як одна із найістотніших сторін і завдань виховного процесу. Питання про природу не тільки не втратило своєї актуальності в сфері естетичного виховання, але нині постало в абсолютно особливу значущість.

2.2 Формування емоційної чуйності до прекрасного в природі, розвиток спостереження

Молодшим школярам притаманне прагнення виражати себе, проявляти свою активність у певних діях. Це вік невичерпної енергії, пошуку, творчості. Накопичуючи знання про світ, уявлення про естетичні сторони дійсності, пізнаючи через навколишній світ, дитина не може все це тримати в собі. У процесі естетичної діяльності дитина освоює певні моральні образи, ставить себе в позицію учасника подій [8].

Найзначніші явища суспільно-політичного та трудового життя людей, суспільства потрапляють в сферу інтересів дітей і відображаються в їх естетичній діяльності. Зв'язок із соціальним середовищем, світом дорослих співпадає із внутрішньою готовністю молодших школярів до сприйняття цих явищ, бажанням висловити до них своє ставлення і взяти участь у підготовці різних позакласних заходів (ранки, драматизація казок, оповідань, інсценування пісень).

Спостерігаючи за природою діти аналізують, міркують, порівнюють. Використання цієї здатності молодших школярів до емоційно-образного освоєння матеріалу сприяє підвищенню ефективності навчання і виховання в цілому.

Тим часом, не всі проведені заходи залишають глибокий слід у свідомості й душі дівчат та хлопців, не завжди враховується емоційність і цілісність виховного впливу. Плануються і проводяться бесіди про природу, природні явища, організовуються культпоходи до лісу, готуються позакласні заходи. Але іноді не вистачає емоційного ставлення самих дітей, естетичного впливу, творчості, які перетворили б всі ці заходи в дієві засоби розвитку моральних переконань учнів, формували б у них моральні орієнтації [3].

Моральні та екологічні відносини в процесі естетичної діяльності формуються і виражаються за допомогою сукупності зображально - виражальних засобів того чи іншого виду творчості (в малюнках, розповідях).

У процесі естетичної діяльності можна виділити основні етапи виховання учнів.

На першому етапі організовується спостереження навколишнього середовища, при цьому використовуються і виховні можливості уроків «Природознавства». При цьому діти набувають обсяг знань і умінь, необхідних для виконання певного завдання [3].

Творчість дітей пов'язана із суб'єктивним сприйняттям навколишньої дійсності, з інтересом до конкретного сюжету, змісту, схеми розвитку подій. Однак, молодшому школяреві важко з численних подробиць виділити головну деталь. Потрібно включати учнів до пошукової діяльності. Велику допомогу надають спеціальні завдання: придумати розповідь, намалювати ілюстрацію.

На аналізуючому (другому) етапі використовуються творчі завдання. Мета педагога - активізувати думку дітей, допомогти їм у

виборі рішення, створенні сюжету. На цьому етапі організації діяльності учням властивий стан непевності, очікування допомоги від учителя.

Третій етап - творчий. Він вимагає відбору та самостійної інтеграції матеріалу. Організація естетичної діяльності молодших школярів залежить від творчої ініціативи і індивідуальності кожного вчителя. Якщо на уроках вчитель буде підбирати різноманітні прийоми для вивчення природи, то у них буде розвиватися почуття прекрасного [13].

Діти привчаються бачити і чути прекрасне в природі, оцінювати її красу. Все це виховує культуру естетичного виховання природи і культуру поведінки. Естетичне виховання на уроках «Природознавства» проводиться в тісному зв'язку із уроками образотворчого мистецтва: навички, отримані на них, слід використовувати при розкритті краси рослинного і тваринного світу.

Естетичне виховання має на меті повагу до природи, в ім'я створення щасливого сьогодення і майбутнього. У процесі вивчення природознавчого матеріалу важливо наголосити на неприпустимості хижацького ставлення до природи, байдужості, відсутності господарського ставлення до багатств природи.

Правильно сплановані і доцільно організовані спостереження розвивають пізнавальну діяльність школярів, їх інтерес до навколишнього світу.

Велике естетичне задоволення і багатство зорових вражень приносить дітям екскурсії в світ природи. Доречно привести сюди слова В. О. Сухомлинського: «Слово про красу матиме естетичний вплив на дитину, якщо вона побачить цю красу своїми очима» [38].

Екскурсії, намальовані картини викликають у дітей великий інтерес, розвивають допитливість, мислення, естетичний смак. За допомогою екскурсій, перегляду діафільмів діти знайомляться з різноманітною і багатою природою. Цей метод навчання сприяє

естетичному вихованню школярів, викликає жвавий інтерес до навчання, відіграє велику роль у розвитку їх творчих здібностей [19].

Щирість у взаєминах з дітьми, зацікавленість тим, що відбувається має відобразитися в яскравих образних пропозиціях, які впливають на почуття учнів, спонукаючи їх до пізнання світу. Щоб навчити берегти землю, природу, треба її полюбити, щоб полюбити - треба почати дізнаватися її, бачити і відчувати її красу [19].

Зустрічі з прекрасним допомагають дітям глибше і емоційніше сприймати зміст художніх творів на уроках читання, а на уроках української мови активізують асоціативне мислення при написанні творчих робіт. Зустріч з прекрасним дарує учням радість, робить їх добрішими, мудрішими, сильнішими, прекраснішими.

Прагнення до краси, естетична потреба з'являється у людини під впливом навколишнього середовища. Змінюючи навколишній світ людина змінюється сама не тільки фізично, а й духовно. Перш за все розвивається її естетичне почуття. Це означає, що людина здатна сприймати і оцінювати навколишній світ із точки зору краси, чогось піднесеного, викликаючого певні переживання.

На уроках природознавства є можливість створювати атмосферу співробітництва і пошуку, спонукаючи до діалогу. Проведення бесіди про природу на уроці розвиває не тільки мову, мислення, уяву, але й виховує любов до природи, почуття прекрасного, вміння бачити і представляти все це прекрасне [19].

Якщо у дитини не розвинене естетичне почуття, вона не тільки не помітить краси явищ природи, але й байдуже пройде повз горя або радості свого друга, не зможе відокремити істинно прекрасне від підробки. Світ прекрасного знаходиться прямо перед дітьми і їм потрібно навчитися уважно вдивлятися в нього. Чим глибше дитина буде проникати в світ природи, тим більш різноманітнішим і прекрасним буде поставати він перед нею. Цьому сприяє організація

систематичних спостережень учнів за навколишньою природою (парк біля школи, сквер, набережна).

В естетичному вихованні окрім методів спостереження, бесіди, можна використовувати і роз'яснення, і рішення естетичних завдань, вправи, позитивний приклад, заохочення. До форм естетичного виховання можна віднести бесіди, лекції, вечори, ранки, екскурсії.

Почуття краси природи, оточуючих людей, речей, створює в дитині особливі емоційно-психічні стани, збуджує безпосередній інтерес до життя, загострює допитливість, мислення, пам'ять. У ранньому дитинстві вона живе безпосереднім, глибоко емоційним життям [19].

Сильні емоційні переживання надовго зберігаються в пам'яті, нерідко перетворюються в мотиви і стимули поведінки, полегшують процес вироблення переконань, навичок і звичок поведінки. Емоційні реакції і стан дитини є критерієм результативності естетичного виховання.

Таким чином, молодший шкільний вік - це особливий вік для естетичного виховання, де головну роль в житті школяра відіграє вчитель. Потрібно лише заснувати міцний фундамент: за допомогою естетичного виховання закласти справжній світогляд людини, адже саме в цьому віці формується ставлення дитини до світу і відбувається розвиток сутнісних естетичних якостей майбутньої особистості.

Вивчення й узагальнення основних підходів до проблеми формування естетичних почуттів зумовило виокремлення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов естетичного розвитку молодших школярів у процесі навчання і виховання і розробку на цій основі організаційно-педагогічної моделі формування у молодших школярів естетичних почуттів засобами художньо-творчого освоєння природи (рис. 2.2).

До педагогічних умов формування у молодших школярів естетичних почуттів засобами художньо-творчого освоєння природи відносимо:

- 1) гуманно-особистісний підхід до вихованців на основі діалогічної взаємодії у процесі співтворчості вчителя та учнів;
- 2) розвиток сенсорної культури школярів як основи творчо-естетичної реакції на довкілля;
- 3) активізацію образного мислення учнів на матеріалі творчої інтерпретації емоційно-чуттєвих вражень;
- 4) освоєння дітьми естетичного потенціалу природи і мистецтва в контексті поліхудожнього підходу;
- 5) творчу самореалізацію кожного вихованця на основі системного розширення естетичного досвіду в процесі позакласної роботи.

Важливого значення набуває організаційно-методичний контекст реалізації даних умов, який забезпечений системною організацією виховної роботи; сезонним підходом до організації художньо-творчої діяльності учнів; інтеграцією різних видів дитячої творчості; належним рівнем художньо-естетичної культури вихователя; використанням виховного потенціалу сім'ї тощо.

Сукупність педагогічних умов є необхідною основою формування емоційно-почуттєвої сфери та образного мислення молодших школярів у процесі художньо-творчої діяльності. Дотримання цих умов у навчально-виховному процесі забезпечує успішний перебіг процесу формування естетичної свідомості учнів початкових класів, у тому числі естетичних почуттів до природи.

Визначені педагогічні умови формування у молодших школярів естетичних почуттів засобами художньо-творчого освоєння природи лягли в основу організаційно-педагогічної моделі, зміст якої відображено у рис. 2.1.

Диференціація етапів виховної роботи мала умовний характер, оскільки всі компоненти пропонованої методики є нерозривно поєднаними та взаємозумовленими.

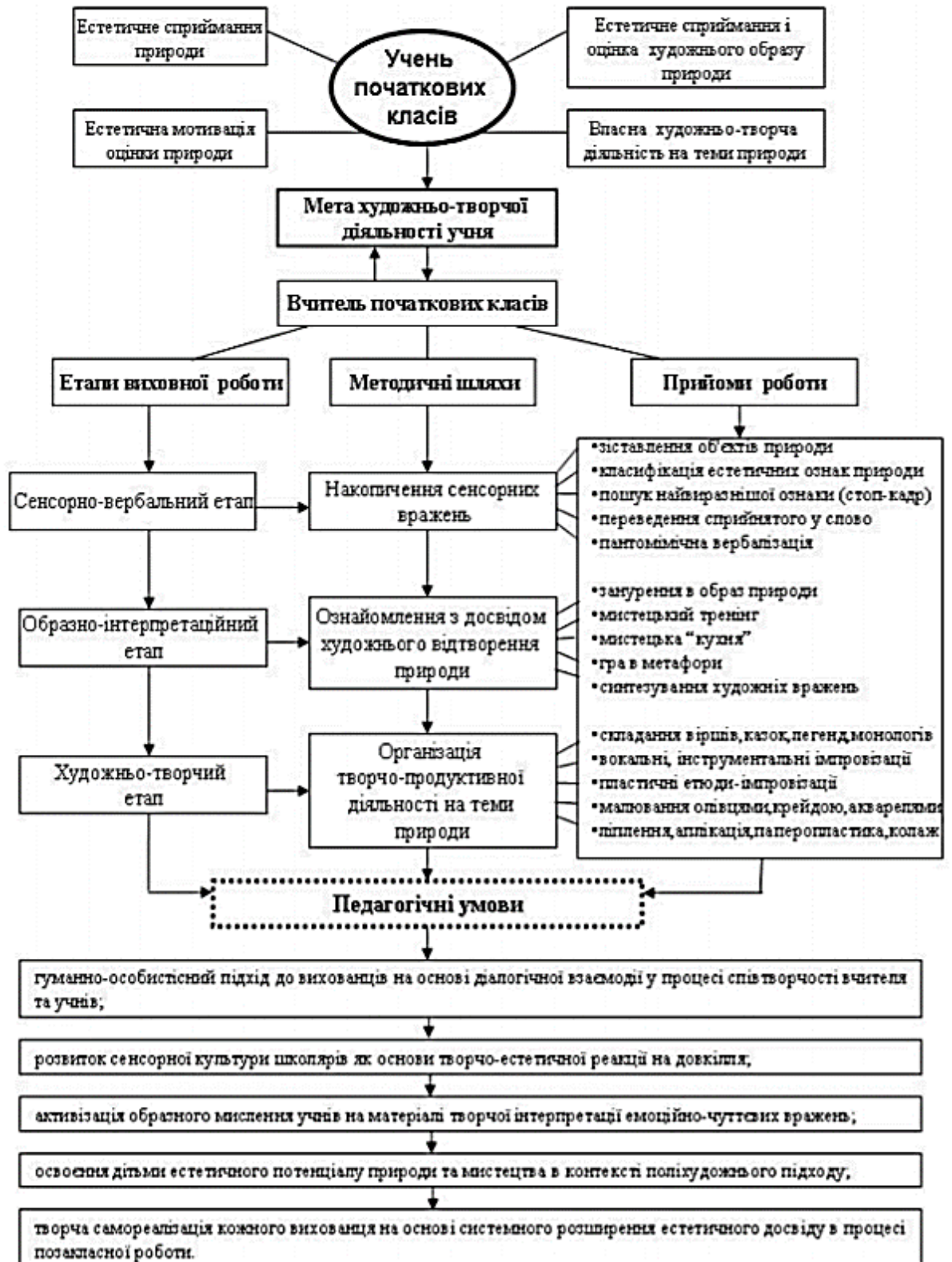

Рис. 2.1. Організаційно-педагогічна модель формування у молодших школярів естетичних почуттів засобами художньо-творчого осмислення природи

Так, перший етап може бути спрямований на розвиток сенсорно-вербального освоєння учнями природи. Наприклад, дітям можуть пропонуватися творчо-оцінні завдання, які передбачають безпосередній контакт з об'єктами та явищами довкілля (зіставлення, класифікацію естетичних ознак природи; пошук найвиразнішої з них за принципом «стоп-кадр»; переведення сприйнятого в слово; пантомімічні вербалізації та ін.).

Другий етап може передбачати ознайомлення молодших школярів з досвідом художнього відтворення природи в мистецтві. Спеціально розроблений комплекс прийомів роботи (занурення в образ природи. мистецький тренінг, мистецька «кухня», гра в метафори та ін.) поглиблює уявлення вихованців про художньо-виразні засоби різних видів мистецтва; активізує образне бачення природи на основі творчої інтерпретації емоційно-чуттєвих вражень; допомагає комплексно сприймати її образ на основі сезонної домінанти; потужно метафоризує мислення за допомогою поліхудожнього підходу до сприймання та оцінки мистецьких зразків.

Третій етап дослідно-експериментальної роботи передбачає синтезування всіх форм позакласної естетико-виховної роботи на основі єдиного образного концентру. Цей етап роботи може передбачати активне включення вихованців у різноманітні види художньо-творчої діяльності (мовленнєву, музичну, образотворчу, предметно-пластичну, драматичну), які б сприяли розвитку в дітей потреби у художньому пізнанні природи, формували інтерес до її образів.

Діти можуть спеціальні творчі завдання:

- вербальні (складання оповідань, творів-мініатюр, казок, легенд, монологів, діалогів, віршування);
- музичні (вокальні, інструментальні імпровізації на теми природи);
- пластичні (хореографічні етюди-імпровізації);
- графічні (малювання олівцями, крейдою, акварелями, оліями);
- предметно-пластичні (ліплення, паперопластика, аплікація, ниткографія, колаж, скульптурування з природних матеріалів тощо).

Синтезування форм творчого освоєння природи може відбуватися у процесі творчих годин («Сніжинка», «Сонце», «Пташенята», «Вітер», «Дощ»); сезонних свят («Уславимо щедрість природи», «Весна-диригент», «Зима-дизайнер»); театру природи («Життя під снігом», «Ранок року», «На лісовій галявині»); тематичних тижнів («Ми слухаємо весну», «Зимова феєрія», «Осінній вернісаж» та ін.)

2.3 Діагностичне дослідження з визначення рівня естетичного ставлення до природи у дітей 7-8 років у Херсонській гімназії №16 на констатувальному етапі

У цьому параграфі проблема розвитку естетичного ставлення до природи у молодших школярів розкривається на практиці в ході дослідно-пошукової роботи.

Наше дослідження складалося з трьох етапів: констатувального, формуючого та контрольного. Мета дослідно-пошукової роботи: перевірити і на практиці переконатися в тому, що природа є ефективним засобом розвитку та естетичного виховання дитини.

Завдання:

1. Визначити вихідний рівень розвитку естетичного ставлення до природи у дітей.

2. Реалізувати тематичний план і виділити зміст засобів природи, спрямованих на естетичне виховання дітей.

3. Простежити динаміку естетичного виховання засобами природи у молодших школярів в ході формуючого етапу дослідження.

4. Провести порівняльний аналіз результатів констатувального і контрольного етапів дослідження, зробити висновки.

Дослідно-пошукова робота проводилася на базі Херсонської гімназії №16. У дослідженні взяли участь 20 дітей у віці 7-8 років (12 хлопчиків, 8 дівчаток).

На констатувальному етапі дослідження була поставлена наступна мета: визначити вихідний рівень розвитку естетичного виховання у дітей у віці 7-8 років.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань, як:

- підбір діагностичної методики;
- розробка діагностичних завдань і їх проведення;
- організація цілеспрямованого педагогічного спостереження за дітьми;
- аналіз отриманих даних;
- кількісна та якісна обробка даних.

В основу вивчення розвитку естетичного ставлення до світу ми взяли компоненти, які виступають в якості показників естетичного ставлення до природи:

- уявлення про сутність естетичного у навколишньому світі, прагнення до пізнання природних об'єктів;
- емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі;
- естетичні почуття, здатність до співпереживання, естетичне сприйняття;
- вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, характер практичної діяльності дітей в природі.

Виходячи з цього, кожен з цих показників охарактеризований наступними рівнями:

Високий - любить природу, вміє знаходити і бачити прекрасне в природі, демонструє знання.

Середній - любить природу, але тільки далеко від неї (по телевізору, в книгах, на картинках), зустрічаються прогалини в знаннях по зазначеним критеріям.

Низький - не проявляє любові і інтересу до природи, не прагне спілкуватися з природою, демонструє незадовільний рівень знань про природу. Дані показники були виділені на підставі педагогічних досліджень.

В рамках початкового етапу використовувалися педагогічні методи, а саме:

- анкетування батьків;
- діагностика рівня розвитку естетичного ставлення до природи.

На першому етапі з метою вивчення стану проблеми в сімейній виховній практиці нами використовувався метод анкетування батьків молодших школярів (Додаток А).

Результати аналізу анкет дозволили зробити наступні висновки.

На питання «Як часто Ви з дитиною робите прогулянки?», були отримані такі відповіді (20 респондентів-батьків):

- «Кожен день, адже я відводжу і забираю дитину зі школи» - 13 респондентів;
- «На жаль, не так часто, дуже зайняті» - 2 респонденти;
- «Ми живемо в своєму будинку, навіщо ходити кудись» - 3 респонденти;
- «У школі на подвір'ї дитина гуляє щодня, а вдома виходить на подвір'я по вихідним» - 2 респонденти.

На жаль, деякі батьки забувають що означає прогулянка, а адже саме в ході спільної з дитиною прогулянки і починає формуватися емоційно-естетичне ставлення до природи.

Відповіді на питання «Як часто Ви з дитиною розмовляєте про природу?» порадували («Дуже часто, обмірковуємо ті чи інші природні явища» - цей варіант відповіді обрали 15 респондентів), але деякі батьки мотивують своє небажання говорити про природу з дитиною своєю зайнятістю, а, часом, і невмінням говорити на такі «абстрактні» теми. «Ми майже ніколи не говоримо про природу», «Говоримо, коли бачимо щось надзвичайне: наприклад, сонячне затемнення, великий град», «Говоримо досить часто, особливо, коли по телевізору показують щось незвичайне». Отже, деякі батьки впевнені в тому, що розмови про природу можуть бути викликані винятковими випадками, і, знову-таки, відомостями, отриманими при перегляді телепередач.

Як показали відповіді на питання про домашніх тварин і рослини у будинках молодших школярів, більшість (18 осіб) тримають вдома тварин (кішки, собаки, черепаха, рибки, папуга), у всіх 20 респондентів є кімнатні рослини. Проте, багато батьків (14 респондентів) висловили своє невдоволення тим, що діти практично не допомагають доглядати за тваринами: «Він тільки може грати з собакою, а вигулювати хто буде?», «Коли він просив цуценя, то обіцяв, що сам буде за ним доглядати, а насправді виходить по-іншому».

3 респондента задоволені тим, як діти доглядають за своїми домашніми улюбленцями: «Завжди сам годує рибок, змінює воду в акваріумі», «Купує корм, змінює воду в чашці», «Грає з папугою».

3 респондента природним чином сприймають той факт, що основний догляд за тваринами лягає на їхні плечі: «Маленький ще», «Мені легше самій зробити».

Догляд дітей за домашніми рослинами відзначило тільки три респондента, висловивши це одним словом: «Поливає іноді». Решта

батьків самостійно доглядають за кімнатними квітами, поливаючи їх, підгодовуючи, протираючи листя, пересаджуючи в нові горщики і т.д.

Що стосується питання про частотність поїздок на природу, то результати виявилися наступними. Всі респонденти відповіли, що досить часто виїжджають на природу: «На шашлики», «За грибами, за ягодами», «Щоліта їздимо (живемо) на дачі».

Поїздка на природу з дитиною - це рідкісна можливість доторкнутися до краси, живої природи, побачити її зблизька, нехай не таку чисту і штучно прекрасну, як по телевізору, але зате рідну і близьку.

Відзначимо, що батьки в якості однієї з причин, яка ускладнює тривале перебування на природі, назвали сильну засміченість. Відповідаючи на запитання «Як емоційно відгукується дитина на побачене в природі?» були отримані такі відповіді:

«Він так емоційно розповідає, відчайдушно жестикулює - побачив о-о-ось таку сову!», «Може іноді сісти і намалювати гарний малюнок, якщо побачить щось надзвичайне».

15 респондентів відзначили, що діти схильні свої емоційні переживання втілювати у малюнку, бесіді, 3 респондента заявили про те, що діти практично не діляться з ними своїми враженнями. 2 респондента відповіли, що діти можуть поділитися своїми враженнями від випадку до випадку.

На останнє запитання анкети «Чи потрібно виховувати у дитини емоційну чуйність до прекрасного в природі?» позитивно відповіли всі батьки. Серед способів виховання були названі такі: бесіда, спостереження, прогулянки, спільні поїздки на природу, читання книг, перегляд пізнавальних телепередач.

Таким чином, проаналізувавши анкетні дані, ми зробили висновок про те, що рівень естетичного ставлення до природи у молодших школярів знаходиться на середньому рівні.

Далі за доцільне перевірити це безпосередньо у самих школярів, для чого були підібрані діагностичні завдання, які відповідають критеріям і показниками. Кожен з цих показників охарактеризований наступними рівнями: низький, середній, високий. Кожному рівню відповідає шкала балів, представлена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні розвитку показників естетичного виховання засобами природи

№	Діапазон сумарного балу	Рівень
1	0-4	Низький
2	5-8	Середній
3	9-12	Високий

Для визначення рівня розвитку по виділеним показниками нами розроблені діагностичні завдання: «Найкрасивіше і найпотворніше», «У природи немає поганої погоди», «Звуки природи», «Злий Мороз у зимовому лісі» і «Добрий Мороз у зимовому лісі» представлені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Діагностичні завдання для молодших школярів

Показник	Завдання	Критерії оцінки в балах	Час
Уявлення про сутність естетичного в навколишньому світі, прагнення до пізнання природних об'єктів	«Найкрасивіше і найпотворніше». «Намалюйте те, що, на вашу думку, найгарніше у природі!» «Намалюйте те, що, на вашу думку, найпотворніше у природі!».	Низький рівень: учень малює частіше на абстрактні теми або відмовляється від малювання. Колірна гамма бідна або обрана відповідно до особистих уподобань. Не може пояснити свій малюнок або дає однозначні відповіді: «Тому, що це не красиве», «Мені це подобається» і т. п. (0-1 бал). Середній рівень: дитина часто відволікається від основного завдання малювання, в слова «красиве» і «негарне» вкладає непряме значення, спираючись на другорядні ознаки. Колірна гам-	15 хв.

		<p>ма не завжди може відповідати задуманому. Картинка не завжди має своє логічного завершення. пояснення дає тільки за допомогою навідних питань. (2 бали).</p> <p>Високий рівень: дитина охоче виконує поставлене завдання, малюнок відображає основну і головну суть. Колірна гамма малюнка відповідає задуманому. дитина описує у розповіді те, що вона зобразила, називає «красиве» і «негарне». (3 бали)</p>	
Емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі	<p>«У природи немає поганої погоди».</p> <p>Подивіться на картини І.І.Бродський «Опале листя», Ф. Васильєв «Болото» «Перед дощем», І. Шишкін «Дощ у дубовому лісі», І. Грабар «Зимовий пейзаж».</p> <p>Розповісти про природу, зображену на картинах, відповівши на наступні питання: «Яку пору року зобразив художник?», «Чи гарні погодні умови, вибрав художник для свого малюнка?», «Який</p>	<p>Низький рівень: дитина найчастіше відмовляється від розмови, або перераховує деталі зображені автором. Бесіда будується за планом питання-відповідь. Дитина не може пояснити, що прекрасного в даному пейзажі (0-1 бал).</p> <p>Середній рівень: дитина описує своє ставлення до зображеного за допомогою навідних запитань педагога, відповіді частіше не обґрунтовуються і характеризують особисті переваги («Я не люблю коли</p>	15 хв.

	<p>настрій у тебе викликає ця картина і що подобається в ній?»).</p>	<p>дош») (2 бали). Високий рівень: дитина проявляє інтерес до творів пейзажного живопису. зауважує характерні ознаки зображених явищ, бачить і розуміє емоційний стан художніх образів, співпереживає їм. В ході обговорення сприйманого матеріалу, емоційно висловлює свої судження, дає аргументовану і правильну оцінку побаченому, з точки зору естетики (3 бали).</p>	
<p>Естетичні почуття, здатність до співпереживання, естетичне сприйняття</p>	<p>«Звуки природи» прослухати музичні твори 1-я серія: П.І. Чайковського «Вальс квітів», «Лебедине озеро», 2-я серія: А.Лядов «Прелюдія»; Д. Кабалевський «Сумна історія», Е. Гріг «Одинокий мандрівник». Розповісти про свої почуття, про те, які картини природи вони бачать, коли слухають кожен з музичних уривків. Показати за допомогою рухів і міміки вгаданих персонажів</p>	<p>Низький рівень: дитина не передає або затрудняється передати образ почутого, рухи скуті. (0-1 бал). Середній рівень: молодший школяр входить в образ за зразком або за підказкою, емоційна сторона бідна. Робить 2-3 рухи. Затрудняється в описі переданих образів (2 бали). Високий рівень: дитина із задоволенням починає входити в образ, характерний для даного твору, фантазує, передає за допомогою танцювальних рухів, міміки і жестів своє уявлення, описує,</p>	<p>15 хв.</p>

		кого або що він зобразив. передає настрої (3 бали)	
Уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати; характер практичної діяльності дітей в природі	«Злий Мороз в зимовому лісі» і «Добрий Мороз в зимовому лісі». Після перегляду ілюстрацій картинок казки «Морозко». Намалювати злого і доброго Мороза, висловити позицію дитини, її розуміння, як може бути важко птахам, тваринам і деревам в зимову холоднечу і як їм можна допомогти.	<p>Низький рівень: У роботі вся увага зосереджена на образі самого Мороза, не зображені його дії щодо мешканців зимового лісу (0-1 бал).</p> <p>Середній рівень: Мороз зображений у дії, разом із мешканцями лісу. Однак задум роботи і процес її виконання були не самостійні, а з підказки інших дітей або за допомогою вчителя (2 бали).</p> <p>Високий рівень: Головну увагу в роботі приділено взаєминам Мороза-господаря і лісових мешканців. Яскраво виражене розуміння дитиною того, що доброта проявляється у відповідальності і турботі про оточуючих. Робота самостійна по задуму, за вибором сюжету і героям (3 бали).</p>	15 хв.

Після проведення діагностичного дослідження на констатувальному етапі дослідження ми провели кількісну і якісну обробку даних.

Кількісна характеристика рівнів розвитку естетичного виховання засобами природи представлена в Додатку Б. З таблиці видно, що за ре-

зультатами показників діагностики визначено загальний рівень розвитку естетичного ставлення до природи у молодших школярів.

Ми виявили, що 10 вихованців мають низький рівень розвитку естетичного ставлення до природи, що становить 50% загальної кількості досліджуваних дітей, 7 дітей мають середній рівень розвитку естетичного ставлення до природи - 35%, і тільки 3 дітей мають високий рівень розвитку естетичного ставлення до природи - 15%.

Розглянемо рівень естетичного виховання засобами природи у молодших школярів за окремими показниками.

Показник «Уявлення про сутність естетичного у навколишньому світі, прагнення до пізнання природних об'єктів»:

- Високий рівень - 1 учень (5%).
- Середній рівень - 7 учнів (35%).
- Низький рівень - 12 учнів (60%).

Показник «Емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі»:

- Високий рівень - 1 учень (5%).
- Середній рівень - 4 учня (20%).
- Низький рівень - 15 учнів (75%).

Показник «Естетичні почуття, здатність до співпереживання, естетичне сприйняття»:

- Високий рівень - 1 учень (5%).
- Середній рівень - 5 учнів (25%).
- Низький рівень - 14 учнів (70%).

Показник «Уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, характер практичної діяльності дітей в природі»:

- Високий рівень - 3 учнів (15%).
- Середній рівень - 17 учнів (85%).
- Низький рівень - 0 учнів (0%).

Серед показників естетичного ставлення до природи переважає за кількістю середнього бала вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, практична діяльність дітей (середній бал відповідно - 2,15), тому що діти з цікавістю слухають казки і жваво, емоційно і довірливо розглядають ілюстрації до неї - так як в силу свого віку казки їм.

Самі незначні результати - за показником естетичні уявлення про природу (середній бал - 1,2) і естетичне сприйняття (середній бал - 1,05), тому що після розглядання картин і прослуховування музичних творів більшість дітей при виконанні завдання не змогли обійтися без підказки педагога, їх емоційна сторона «бідна», їх рішення частіше не обґрунтовуються, а характеризуються особистими переваги, дії не відрізнялися великою різноманітністю.

Найнижчий результат - за показником «естетичні почуття» (середній бал - 0,95), так як, при виконанні завдання діти частіше відволікалися від завдання або взагалі відмовлялися виконувати його.

Кількісні результати дослідження за окремими показниками відображені нами наочно в діаграмах в додатку Г. Таким чином, ми можемо бачити загальну картину сформованості естетичного ставлення до природи у молодших школярів в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівень сформованості естетичного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку

Група	Рівні, %		
	Високий	Середній	Низький
Молодші школярі Херсонської гімназії №20	15%	35%	50%

Кількісні результати дослідження відображені нами наочно в діаграмі рис. 2.2.

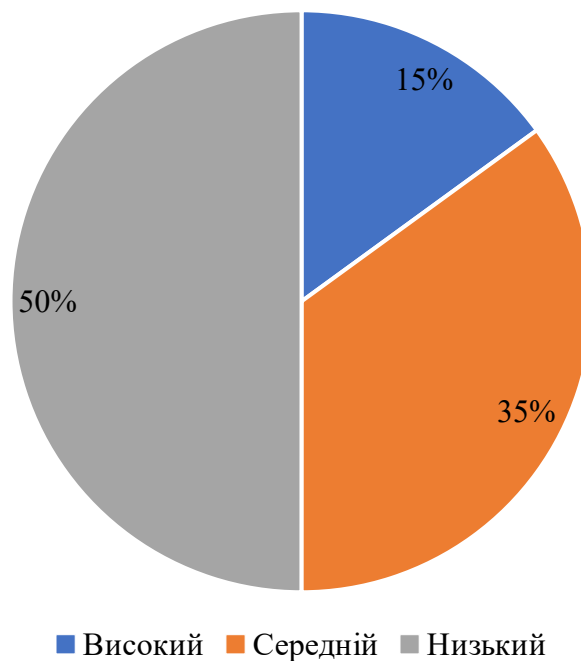

Рис. 2.2. Кількісна характеристика рівнів розвитку естетичного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку на констатувальному етапі дослідно-пошукової роботи

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що низький рівень за всіма показниками спостерігається у Ганни Б., Сергія В., Ганни Г., Олега З., Марії К., Христини М., Олексія Н., Кирила Н., Іллі П., Тетяни Ф. У цих дітей не сформовані навички естетичного ставлення до природи. Найчастіше уявлення дітей даної групи про

природні об'єкти поверхневі. Для дитини характерне нестійке ставлення до тварин і рослин, без вираженої позитивної спрямованості. Спостерігається неприязнь, негативні емоції до зовні не привабливих об'єктів природи. Дитина практично емоційно байдужа до сприйняття природних форм, кольору, звуку, до гармонійного їх поєднання. Висловлює почуття негативною поведінкою, судженнями.

Середній рівень продемонстрували Аріна А., Олеся Б., Світлана В., Сергій К., Євген Х., Ніна Ю., Ксенія Ю. У цих дітей знання про природу носять ситуативний характер. Діти зауважують порушення правил у природі, мотивують необхідність їх дотримання окремими цінностями природних об'єктів - практичною користю, красою. Молодші школярі висловлюють почуття тільки в деяких найпростіших поєднаннях форм, кольору, звуку і явищ навколишньої природи, вибір засобів обмежений (один, два). Прояв зацікавленості, емоційної чуйності відбувається тільки при наявності особистої вигоди або на прохання (доручення) дорослого. Більшою мірою діти стурбовані негативним ставленням до природи інших дітей, ніж власними вчинками. В цілому діти виявляють позитивне ставлення до природи вибіркової спрямованості, але спостерігається розбіжність думок дитини і її реальної поведінки в природі.

Тільки у Марини Д., Дениса Ж., Ольги П. спостерігається високий рівень за показниками. Діти мають уявлення про видове розмаїття природних об'єктів, їх будову і життєдіяльність, взаємозв'язки з навколишнім середовищем, вміють застосовувати наявні знання у поясненні реально спостережуваних об'єктів. Діти емоційно висловлюють свої судження. Їх поведінкові реакції і практичні дії демонструються не з метою оцінки дорослим правильності виконання, а з точки зору естетичної значущості (висловлюють почуття).

В цілому, аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок про те, що рівень сформованості естетичного ставлення до природи у дітей

та їх естетичне виховання засобами природи знаходиться на середньому рівні і можуть бути значно підвищені за допомогою спеціально організованої діяльності.

Таким чином, констатувальний етап нашого дослідження дав можливість конкретизувати, реалізувати план занять для молодших школярів, спрямованих на розвиток естетичного виховання засобами природи.

2.4 Діяльність педагога у напрямку розвитку естетичного виховання засобами природи у молодших школярів

На підставі результатів констатувального етапу нашого дослідження мною була підібрана тематика і розроблений зміст занять, спрямованих на розвиток естетичного виховання засобами природи у дітей молодшого шкільного віку.

Мета: підвищити рівень естетичного виховання засобами природи у молодших школярів.

У ході формуючого етапу експерименту вирішувалися такі завдання:

1. Розробити комплекс занять, спрямованих на розвиток естетичного виховання засобами природи у дітей молодшого шкільного віку.

2. Апробувати розроблений комплекс занять. Тематика занять різноманітна, при плануванні враховується вік, і інтерес дітей.

Таблиця 2.4

Тематичний план занять, спрямованих на розвиток естетичного виховання у дітей молодшого шкільного віку

Тема заняття	Педагогічні задачі	Діяльність дітей
«Наш дім - Земля»	<ul style="list-style-type: none"> - розширити уявлення про навколишній світ, розвинути пізнавальний інтерес до рідної землі; - вчити бачити красу рідної землі; - виховувати любов до рідної землі; виховання прагнення берегти нашу Землю; - навчити дітей екологічно грамотній поведінці в природі, гуманного ставлення до всього живого; - викликати бажання охороняти землю, дбати про неї і її мешканців; закріпити прийоми малювання 	<ul style="list-style-type: none"> 1) розглядання макета і ілюстрації земної кулі; 2) самостійна художня діяльність дітей. Малювання «Планета Земля» - очима дітей. 3) розглядання листівок з квітами саду, лісу;
Осінь	<ul style="list-style-type: none"> - виховувати вдячне почуття до природи; - вчити дітей помічати красу природних явищ; - сприяти захопленню творчим процесом. 	<ul style="list-style-type: none"> 1) проведення екскурсії до парку; 2) ігрова діяльність дітей створення образу осені, створюючи образ звіряток; 3) розгляд макета дерева з «дарами осіннього лісу».
В гості до сонечка	<ul style="list-style-type: none"> - виховувати позитивне емоційне ставлення до краси сонячних променів, вміння визначати «настрій» природи в сонячну і похмуру погоду; - сприяти захопленню творчим процесом. 	<ul style="list-style-type: none"> 1) спостереження за сонцем у час прогулянок; 2) прослуховування і обговорення розповідей дітей; 3) виконання аплікації «Сонечко променисте».
У гостях у зимушки зими	<ul style="list-style-type: none"> - формувати інтерес до естетичної сторони навколишньої дійсності, естетичне ставлення до явищ 	<ul style="list-style-type: none"> 1) конструювання годівниць; 2) розглядання ілюстрацій із зображеннями

	природи; - виховувати любов і вміння бачити красу зимової природи; - виховувати інтерес до мешканців природи (птахів і домашніх тварин), бажання захищати і оберігати їх.	зимових пейзажів; 3) Конкурс на кращу зимову фотоілюстрацію серед учнів; 4) Самостійна художня діяльність дітей, малювання зими.
--	---	--

Даний план був апробований у рамках переддипломної практики. Заняття проводилися по 25-30 хвилин у другій половині дня протягом листопада місяця у 2020 році. Така періодичність дозволяє дітям накопичити знання і враження, відчувати, осмислити їх, і перебувати в очікуванні радісної зустрічі із черговим заняттям.

На заняттях були використані такі форми організації роботи як:

- використання ситуацій, образів у повсякденній діяльності молодших школярів на прогулянці, у гуртковій роботі та самостійній художній діяльності дітей, будь-якої спільної з педагогом діяльності;
- організація сюжетно-рольових ігор, ігор-драматизації, ігр-мандрівок, занять-свят;
- включення образів і елементів сюжетів природи у фізкультурні заняття, ранкову гімнастику, фізкультхвилинки, фізкультурні дозвілля і екскурсії.

Розглянемо одне з таких занять. **Урок-екскурсія «Природа восени»**

Місце проведення: паркова зона біля школи.

Цілі: познайомити дітей з особливостями природи восени, змінами, які відбуваються в рослинному і тваринному світі.

Освітні завдання: 1) вчити розпізнавати листя найбільш поширених порід дерев; 2) розвивати вміння розрізняти чагарники, дерева, трави.

Виховні завдання: 1) виховувати дбайливе ставлення до природи; 2) закріпити правила поведінки в природі, на екскурсії згадати зміни в неживій природі; 3) продовжити формування естетичного ставлення до природи, інтересу до її вивчення; 4) підвищувати рівень екологічної культури учнів.

Розвиваючі завдання: 1) розвивати логічне мислення: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; 2) збагатити уявлення дітей конкретними спостереженнями за осінніми явищами в житті рослин, тварин; 3) здійснювати спостереження за природними явищами; встановлювати залежності в природі; 4) порівняти літню природу з осінньою; 5) розвивати вміння спостерігати, порівнювати, робити висновки.

Заплановані результати екскурсії:

1) особистісні:

- самовизначення – діти усвідомлюють ціннісне ставлення до природного світу;

- сенсоутворення – учні здійснюють цілісний, соціально орієнтований погляд на світ в єдності різноманітності природи;

- інтерес до дослідницької роботи.

2) метапредметні:

а) Регулятивні:

- контроль та оцінка - контролювати і оцінювати свої дії при роботі з наочним матеріалом;

- розуміти виділені вчителем орієнтири дії під час навчальної екскурсії.

б) Пізнавальні:

- знаходити необхідну інформацію в навколишньому світі для вирішення навчальної задачі;

- логічні - аналізувати досліджувані об'єкти навколишнього світу із виділенням їх характерних ознак; проводити аналогію між досліджуваним матеріалом і власним досвідом;

- усвідомлена та довільна побудова мовного висловлювання в усній і письмовій формі;

- аналіз і синтез, виведення наслідків.

в) Комунікативні:

- вміння організувати і здійснювати співробітництво з учителем і однолітками;

- вміння адекватно оцінювати власну поведінку і поведінку оточуючих;

- управління поведінкою партнера - контроль, корекція, оцінка його дій;

- вміння із достатньою повнотою і точністю виражати свої думки відповідно до завдань та умов комунікації.

г) Предметні:

- розповідати про зміни, що відбуваються в природі восени;

- характеризувати осінній місяць;

- знайомитися з осінніми змінами в рослинному і тваринному світі;

- узагальнити і привести в систему знання дітей про осінні зміни в природі;

- формувати інструментальні навички та вміння дослідницької поведінки: бачити проблему, робити припущення, давати визначення поняттям, робити висновки й умовиводи, структурувати матеріал, спостерігати, доводити і захищати свої ідеї;

- розширити кругозір дітей;

- виробляти правила поведінки в навколишньому світі.

Устаткування: інструкційні картки, папка для збору листя, лупа, коробка або кошик для збору плодів.

ХІД ЕКСКУРСІЇ

1. Підготовчий етап

Організаційний момент.

- Сьогодні ми зробимо захоплюючу подорож у світ природи.

Згадайте, яка буває природа? (Жива і нежива)

- Перерахуйте, що відноситься до неживої природи? (Сонце, зірки, повітря, вода, каміння)

- А що відноситься до живої природи? (Рослини, людина, тварини)

- Все в природі підпорядковане законам. Життям природи керують і пори року. Які пори року ви знаєте, назвіть.

- Відгадайте загадки (рис. 2.1):

Загадки про осінь для учнів під час проведення екскурсії

Сонечко не хоче
Землю зігрівати.
Листячко пожовкло,
Стало опадати.
Часто дощик ллється,

Птахи відлітають,
На городі та у полі
Врожаї збирають.
Відгадайте, діти,
Коли це буває?

(Восени)

У вересні і в жовтні
Їх так багато у дворі!
Дощ пройшов – залишив їх,
Середніх, малих, великих.

(Калюжі)

Прохолодно. Жовкне листя.
Горобина у намисті.
Птах у вирій відлітає.
В яку пору це буває?

(Восени)

В школах дзвоник продзвенів,
Школярів дім знань зустрів.
В лісі виресли грибочки,
У опеньках всі пеньочки.

(Вересень)

Хто за серпнем приходить,
Літо червоне проводить,
Бабине літо закликає,
В школу діток відправляє?

(Вересень)

Помаранчевим став світ:
 Жовте листя з усіх віт.
 Пташки в вирій відлітають,
 Хмарки дощик розсипають.

(Жовтень)

Чарівник прийшов у ліс,
 Фарби, пензлика приніс.
 У діброві та садочку
 Стали жовтими листочки.

(Жовтень)

Краплі з неба, дахів, стріх.
 Дощ холодний, перший сніг.
 Почорнів без листя сад,
 Що за місяць?
 (Листопад)

Ще раз перерахуйте ці місяці. (Вересень жовтень листопад)

- До якої пори року вони відносяться? (До осені)

- Яка погода в жовтні?

- Частіше налітають рвучкі холодні вітри. Подує вітер, зірве з гілки листочок, і він, повільно кружляючи, опускається на землю.

- Вранці стеляться по лісових галявинах і річкових лугах білі вологі тумани.

У жовтні часто йдуть дощі, небо затягнуте сірими хмарами.

- В кінці місяця бувають заморозки. Лужиці покриваються тонкою скоринкою льоду, на траву і кущі лягає сріблястий іній.

- Як ви думаєте, для чого ми йдемо на екскурсію? Учитель знайомить учнів з маршрутом екскурсії, правилами поведінки.

Учитель. Діти, а куди ми прийшли? (В парк). Давайте подивимося навколо ... Які зміни відбулися в природі? (Відповіді дітей).

Різнобарвний парк,

Різнобарвний сад.

Листопад почався!

Почався листопад!

Під ногами у хлопців листя весело шарудять!

- Що відбувається восени з листям дерев? (Листя дерев змінюють забарвлення і опадають)

- Давайте подивимося на небо: яке воно? Яскраво-синє або блідо-блакитне? І чи є на ньому хмари?

(Характеризуючи осінній парк, слід зазначити, в які кольори фарбуються листя різних дерев, чи у всіх рослин в однаковій мірі відбулася ця зміна, чи однаково змінюється забарвлення листя на одному дереві. Від того, що листя різноманітно пофарбоване, парк восени дуже гарний. Це час осені називають золотою осінню).

- Як змінилося забарвлення листя на різних деревах і чагарниках?

-Що ще відбувається з листям?

- Знайти дерева і чагарники, які не змінилися з літа.

Учні, а що таке листопад? Як ви думаєте, чому в природі відбувається листопад? (Скидаючи листя, рослини рятуються від фізіологічної посухи, так як листя випаровують велику кількість вологи. Але з настанням холодів ґрунт охолоджується, а разом з ним і ґрунтова волога. Охолоджену воду коріння рослин не всмоктують).

- Коли листя більше опадає: в затишшя або при вітрі, пояснити чому?

-Чи на всіх листяних деревах одночасно почався листопад?

- Чи бачили ви зараз рослини з листям?

- Коли парк буває більш красивим - у вересні або зараз? Чому?

- Як змінилася до цього часу температура повітря? (Треба порівняти температуру повітря на початку вересня і в кінці листопада. Діти побачать, що з пониженням температури зміна забарвлення листя відбувається інтенсивніше. Швидше йде листопад. Особливо сильно опадає листя після заморозків.)

Діти і вчитель йдуть по стежці парку.

Учитель.

- Які дерева ростуть в парку?

- Відгадайте, про яких деревах йдеться в цих загадках.

Дуже густо він росте,
Непомітно він цвіте,
А як літо вже минає,
Скрізь цукерки розкидає.
А обгортки – шкаралупки.
Бережімо, дітки, зубки! (Горіх)

Сніг її не налякає,
І на спеку не зважає.
Зеленіє навіть взимку,
Має з голочок хустинку. (Сосна)

Зелені їжачки почіплялись за гілки.
Хто зірветься з деревини,
Той колючу шубу скине. (Каштан)

Батько синів тисячі має,
Кожному шапочку справляє. (Дуб)

Не дівка, а червоні стрічки носить. (Калина)

2. Робота в групах, фіксація результатів роботи в інструкційних картках

Учні розбиваються на групи по 3-4 людини і працюють самостійно. Завдання учитель складає заздалегідь на окремих картках. Перед виконанням самостійної роботи вчитель нагадує про те, яку кількість матеріалу потрібно зібрати і як це робити. Підкреслюється необхідність дотримання елементарних правил охорони природи. Збирати можна тільки опале листя, гілочки, кору.

Завдання для 1-ї групи: «Охорона природи»

1. Яке сміття побачила група дітей на даній території? Пластикові пляшки і упаковки, макулатура, склотара, алюмінієві банки, металеві відходи, інше.

2. Які з знайдених вами відходів приймаються для переробки?

3. Які відходи відносяться до небезпечних? Чи є такі відходи на даній території?

4. Які заходи вживаються для збереження чистоти території? Що б ви ще могли запропонувати? Які б ви запропонували намалювати знаки, щоб попередити людей не викидати сміття?

Завдання для 2-ї групи.

1. Подивіться, що сталося із ґрунтом з приходом осені. Чому?

2. Як змінилася поведінка комах з приходом осені? Чому? Поспостерігайте за їх зовнішнім виглядом. Багато їх або мало? Де вони найчастіше зустрічаються - на сонці, в тіні? Чому? Де вони ховаються?

- Чи бачили ви влітку комах? Яких? Чи багато їх було влітку?

У комах температура тіла непостійна. Вона змінюється відповідно до зміни температури в навколишньому середовищі. З настанням холодів частина комах забирається в затишні місця, інші зимують в стадії личинки і лялечки.

З комахами тісно пов'язане життя птахів, тому що для багатьох птахів вони є основним кормом.

Завдання для 3-ї групи.

1. Виміряйте температуру повітря на місці проведення екскурсії, порівняйте з літніми вимірами. (Влітку погода тепла, багато ясних днів; восени температура повітря знизилася, ясних днів майже немає, постійно хмарно або похмуро). Як вплинула температура повітря на життя рослин?

2. Зберіть опале листя, за допомогою вчителя визначте, з яких дерев вони опали.

Завдання для 4-ї групи.

1. Поспостерігайте, який дме вітер в день екскурсії (холодний, теплий; слабкий, сильний). Визначте за допомогою компаса його напрямок

2. Яких птахів ви зустріли на екскурсії? Чим вони зайняті? Чому?

Учитель: Отже, ми завершили невелику екскурсію в наш осінній чудовий куточок природи. Що ви дізналися, що вас вразило, що ви побачили і почули в природі? Будь ласка, спробуйте зараз у класі та вдома про це намалювати, зробити фотографії, гербарії, колажі. Можливо, хтось придумає невелику розповідь або казку, а на наступному уроці ми їх послухаємо.

Творчий звіт дітей за результатами досліджень на екскурсії:

- відповіді на питання в класі по групах;

- творча виставка «Дари осені».

1. Опис специфіки методики роботи в процесі реалізації етапу безпосереднього проведення екскурсії.

Домінуючими методами є дослідницькі, практичні, так як діти самостійно спостерігають і виявляють ознаки осінньої пори, фіксують результати роботи в інструкційних картках. Групова робота проводиться на етапі безпосереднього проведення екскурсії. Організовується дослідницька робота в ланках. На першому етапі кожна ланка отримує

практичне завдання, обговорює план його виконання, а на завершальному етапі групи роблять творчий звіт.

2. Забезпечити умови для безпечної роботи в процесі екскурсії.

Під час екскурсії учень зобов'язаний:

- дотримуватися програми, маршруту, графіку проведення та встановленого порядку проведення екскурсії;
- дотримуватися правил особистої гігієни;
- дотримуватися встановленої керівником групи форми одягу;
- дотримуватися правил безпеки в конкретних природних і погодних умовах;
- дотримуватися правил дорожнього руху і користування транспортом;
- дбайливо ставитися до природи, пам'яток історії та культури, до особистого і групового майна.

Учням забороняється:

- залишати місце розташування групи;
- чіпати руками колючі, ріжучі та незнайомі рослини;
- пробувати на смак незнайомі рослини, гриби, ягоди, рибу і інші «дари природи»;
- чіпати отруйних, жалких і незнайомих комах, риб і тварин;
- пити воду з водойм без відповідної обробки;
- без дозволу супроводжуючих віддалятися від групи на відстань, що перевищує межі прямої видимості;
- без дозволу супроводжуючих чіпати руками і наближатися до будь-яких птахів та тварин;
- виконувати будь-які дії без дозволу супроводжуючого працівника.

3. Надання фотоматеріалів екскурсійної діяльності. Наприклад, картинки та фото осінніх гербаріїв.

2.5. Аналіз педагогічної діяльності по розвитку естетичного виховання засобами природи у молодших школярів

На заключному етапі дослідження проводився контрольний зріз.

Мета: виявити рівень розвитку естетичного виховання засобами природи у дітей молодшого шкільного віку після проведених занять формуючого етапу дослідно-пошукової роботи.

Завдання: 1. Провести діагностику рівня розвитку естетичного виховання засобами природи у молодших школярів.

2. Порівняти отримані результати на констатувальному та контрольному етапах дослідження, узагальнити результати дослідження.

3. Зробити висновки про ефективність розробленої системи занять.

Для отримання більш точних результатів нами було проведено контрольний етап дослідження, який включив повторне проведення діагностики за тими ж методиками, які використовувалися на констатувальному етапі експерименту (таблиця 2.5).

Оцінювання робіт проводилося за тією ж методикою, що і на констатувальному етапі. (Див. дод. В)

Таблиця 2.5

Порівняльна характеристика рівнів розвитку естетичного виховання засобами природи у молодших школярів Херсонської гімназії №16 на констатувальному та контрольному етапах дослідно-пошукової роботи

Етапи	Високий	Середній	Низький	Середній бал
Констатувальний	3	7	10	5,35
Контрольний	10	9	1	9,55

З таблиці видно, що за результатами показників діагностики, визначений загальний рівень розвитку естетичного виховання засобами

природи після проведеної роботи. Ми виявили, що 1 дитина має низький рівень розвитку естетичного ставлення до природи, що становить 5% загальної кількості досліджуваних дітей, 9 дітей мають середній рівень розвитку естетичного ставлення до природи - 45% і 10 дітей на високому рівні розвитку естетичного ставлення до природи - 50%.

Кількісні результати дослідження відображені нами наочно в діаграмі рис. 2.3.

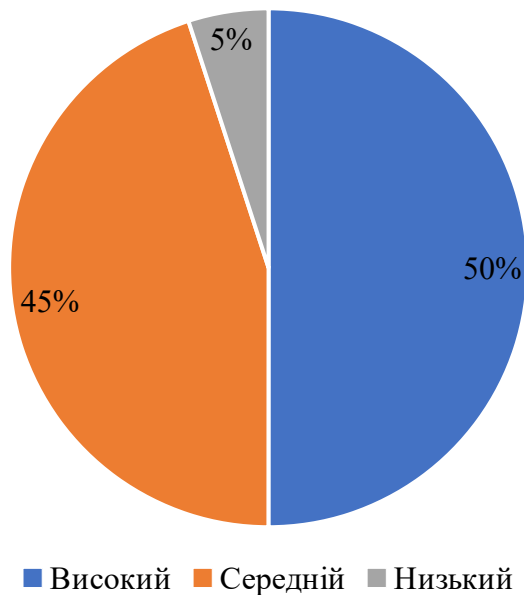

Рис. 2.2. Кількісна характеристика рівнів розвитку естетичного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку на контрольному етапі дослідно-пошукової роботи

Розглянемо рівень розвитку естетичного ставлення до природи за окремими показниками (наочні діаграми представлені у додатку Д).

Показник «уявлення про навколишній світ, прагнення до пізнання природних об'єктів»:

- Високий рівень - 3 учня (15%).
- Середній рівень - 16 учнів (80%).
- Низький рівень - 1 учень (5%).

Показник «емоційна чуйність, здатність до співпереживання. Естетичне сприйняття»:

- Високий рівень - 8 учнів (40%).

- Середній рівень - 11 учнів (55%).
- Низький рівень - 1 учень (5%).

Показник «естетичні почуття»:

- Високий рівень – 9 учнів (45%).
- Середній рівень - 7 учнів (35%).
- Низький рівень - 4 учнів (20%).

Показник «вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, практична діяльність дітей в природі»:

- Високий рівень - 12 учнів (60%);
- Середній рівень - 8 учнів (40%);
- Низький рівень - 0 учнів (0%).

Можемо бачити позитивні зміни у порівнянні з констатувальним етапом дослідження. 4 учня перейшли до середнього рівня від низького (низький рівень за цим показником залишився тільки у Олега З.). 3 середнього рівня на високий рівень перешли 5 дітей (Ольга А., Сергій В., Олексій П., Світлана С., Максим Х.).

Звіряючи дані констатувального і контрольного експерименту, можна спостерігати, що за всіма показниками у дітей відбувся помітний ріст. У кожного з дітей більше розвинувся той чи інший показник естетичного ставлення до природи, в залежності від індивідуальних особливостей.

Таким чином, за допомогою педагогічного спостереження і кінцевої діагностики ми бачимо, по-перше, що використання в процесі естетичного виховання засобів природи, робить істотний вплив на формування у них почуття прекрасного. У дітей формуються уявлення про сутність естетичного у навколишньому світі, емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі, навички дбайливого ставлення до природи, естетичне сприйняття, переживання, осуд поганих вчинків. По-друге, переконалися у необхідності систематичної роботи в цьому напрямку.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження показав, що формуванням естетичних почуттів засобами природи в початкових класах школи займалися педагоги та психологи (С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський, Л. Виготський, Б. Ананьєв, О. Савченко та багато інших), але не всі питання розглянуті, тому тема є актуальною.

Це особливо важливо тому, що всі діти вивчають і пізнають різноманітний світ. Всі вони ведуть спостереження, піклуються і охороняють природу, стають її дослідниками, добрими друзями, починаючи з першого року навчання.

Розповіді вчителя, екскурсії, спостереження за явищами природи, посильна діяльність і творчість дітей - все це пробуджує почуття любові до рідної землі, бажання бути її добрим другом. Глибокий естетичний вплив мають на дітей і твори мистецтва, що розкривають в художньому образі світ природи.

Естетичне сприйняття - це цілісний процес переживання людиною естетичного об'єкта, його якостей і властивостей. В основі такого сприйняття лежить безпосередня емоційна реакція, в результаті якої відбувається формування естетичного почуття. Естетичне почуття - це почуття, яке під впливом естетичного сприйняття концентрує в собі всі багатства природної сутності людини: в ньому представлений весь його індивідуальний, соціальний та духовний досвід.

Таке сприйняття націлене на загальний розвиток дитини, як в естетичному плані, так і в духовному, моральному та інтелектуальному. Це досягається шляхом вирішення наступних завдань: оволодіння дитиною знаннями художньо-естетичної культури, розвитку здатності до художньо-естетичної творчості й розвитку естетичних психологічних якостей людини, які виражені естетичним сприйняттям.

Щоб любити природу, треба її знати, а щоб знати, необхідно вивчати. В процесі пізнання природи формуються і розвиваються естетичні почуття і смаки. Сприйняття естетичних явищ природи і виникаючі при цьому переживання перебувають в залежності від кола уявлень, значень і загального розвитку дитини.

Естетичне виховання молодших школярів в спілкуванні з природою має зайняти провідне місце в загальній системі виховання. Під впливом естетичного ставлення до явищ природи в учнів розвивається художнє мислення, формуються естетичні судження, тобто виховуються манери, звички, смаки.

Процес пізнання навколишньої природи включає не тільки область розумового розвитку дитини, але і сприяє формуванню гуманного ставлення до природи. Здатність естетичного бачення світу в значній мірі залежить від глибини і емоційності викладених знань, які учні отримують на уроках і під час позакласної роботи.

Привчаючи дитину бачити красу, яка розлита навкруги, необхідно досягти сприйняття її в цілому, явища життя повинні сприйматися не в чорно-білому варіанті, а багатобарвно з усіма відтінками проявів. Якщо цих тонкощів сприймання не розвинути, дитині будуть доступні лише сильні, грубі відчуття, завдяки чому у неї можуть виявлятися погані звички. Розвинувши її здібності відчуття, ми збільшуємо кількість досяжних нею насолод, що є важливим для того, щоб життя було гармонійним.

Доведено, що на сучасному етапі становлення Нової української школи природознавча освіта є на часі. Вона займає провідну позицію в освітньому процесі початкової школи, є основою формування екологічного світогляду школярів. З цією метою вивчення природознавства має бути цікавим, захоплюючим, максимально наближеним до життя, з безпосередніми контактами з природними матеріалами та самою природою.

Аналіз педагогічних джерел дозволяє стверджувати, що вплив природи на організм дитини має і оздоровчий ефект, оскільки природне оточення заспокоює, знімає дратівливість та стреси, стимулює приплив сил, покращує як емоційний, так і фізичний стан дитини.

Милування природою є досить складним процесом. Це не просто спостереження за її об'єктами і явищами, фіксація змін у навколишньому середовищі та пояснення причинно-наслідкових зв'язків. Захоплення красою означає зробити її предметом особливої уваги, духовно з'єднатися з нею. Захоплення обов'язково передбачає момент вдячності. Але найважливішим є те, що в цій оцінці домінують естетичні параметри.

Технологія проведення уроків серед природи відрізняється від звичайного уроку або екскурсії і вимагає від вчителя високої педагогічної культури, тому, що на цьому уроці діти отримують не стільки навчальну, скільки емоційно-чуттєву та художньо-образну інформацію про природу, що забезпечує належний рівень розуміння естетичної значущості середовища.

Дослідження на початковому етапі дослідно-пошукової роботи з молодшими школярами Херсонської гімназії №16, показали, що рівень розвитку естетичного виховання засобами природи знаходиться на середньому рівні, тобто у дітей знання про природу носять ситуативний характер.

Діти бачать порушення правил в природі, мотивують необхідність їх дотримання окремими цінностями природних об'єктів - практичною користю, красою. Учні показують свої почуття тільки в деяких найпростіших поєднаннях форм, кольору, звуку і явищ навколишньої природи. Вибір засобів обмежений (один, два). У дітей проявляється зацікавленість, емоційна чуйність внаслідок наявності особистої вигоди або на прохання дорослого. У більшості випадків діти стурбовані

негативним ставленням до природи інших дітей, ніж власними вчинками.

В цілому діти виявляють позитивне ставлення до природи вибіркової спрямованості, але спостерігається розбіжність думок дитини і її реальної поведінки у природі.

У процесі подальшої роботи було організовано проведення серії циклу занять, метою яких став розвиток естетичного виховання засобами природи у дітей молодшого шкільного віку. Проведена робота в практичній частині дослідження довела і підтвердила необхідність, важливість і ефективність застосування на практиці засобів природи для всебічного естетичного виховання дитини.

Практика показала, що використання в процесі виховання естетичного ставлення дітей до природи, робить істотний вплив на формування у них почуття прекрасного. У дітей формуються уявлення про сутність естетичного у навколишньому світі, емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі, навички дбайливого ставлення до природи, естетичне сприйняття, переживання, осуд поганих вчинків.

Можна з упевненістю сказати, що вся дитяча творчість безперервно і надовго поселяє в розумі і душі маленької дитини знання таїнств природи, гуманного ставлення до неї. В результаті проведеної роботи, звіряючи дані констатувального і контрольного експериментів, бачимо, що за всіма показниками у дітей відбувся помітний ріст.

У кожної дитини більше розвинувся той чи інший показник естетичного ставлення до природи, в залежності від індивідуальних особливостей. Можна відзначити ефективність використаного перспективного плану, що сприяє естетичному вихованню засобами природи дітей молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. А. Амонашвили. – М. : Изд. дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 494 с.
2. Артеменко Н.М. Природа и эстетическое воспитание учащихся: учебно-методическое пособие / Н.М.Артеменко. – К.: Рад.шк., 1984. – С.8
3. Бондар Л. Уроки мислення серед природи у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Початкова школа. 2005. № 9. С. 12–15.
4. Везумська О.М. Естетичний розвиток учнів початкових класів // Таврійський вісн. освіти : наук.-метод. журн.; Херсон. акад. неперер. освіти. Херсон, 2011. №4 (36). С. 109-116.
5. Виготський Л.С. Історія розвитку вищих психічних функцій // Сб. твор.: В 6т. - М., 2003.-Т.3. – 328 с.
6. Выготский Л. С. Вопросы детской (возрастной) психологии / Л. С. Выготский // Выготский Л. С. Собр. соч. : в 6 т. – М. : АПН РСФСР, 1984. – 385 с.
7. Гриценко І.В. Формування естетичного досвіду молодших школярів у процесі художнього діалогу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.07. Херсон, 2002. 19 с.
8. Грошовенко О. Формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Вінниця, 2007. 246 с.
9. Гудовсек О. Сучасні тенденції розвитку естетичного виховання молодших школярів. Нова педагогічна думка: наук. журн.; Рівнен. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2012. № 4. С. 86-88.
10. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article.pdf> (дата звернення: 13.10.2020)

11. Дуткевич Т. Дитяча психологія : навч. посіб. / Т. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
12. Жуков С. Естетична культура, естетичне виховання як складові всебічного розвитку особистості. Зб. наук. пр. Уманськ. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. Умань, 2011. Ч. 2. С. 101-109. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znprudru_2011_2_14.pdf (дата звернення: 10.10.2020)
13. Замашкіна О. Ідеї розвивального навчання молодших школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Початкова школа. 2001. № 10. С. 74–78.
14. Захаренко О.А. Слово до нащадків / О.А. Захаренко. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – С.100.
15. Збірник нормативних документів з освіти та виховання / [упоряд. З.М.Онишків]. – Тернопіль, ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2006. –141 с.
16. Ильинская И.П. Критерии оценки уровня сформированности эстетической культуры младшего школьника. Начальная школа: науч.-метод. журн. М.: Начальная школа и образование, 2009. № 1. С. 20-25.
17. Кайшева Р. Учебная книга нового типа как средство деятельной педагогической поддержки школьника в образовании / Р. Кайшева ; науч. ред. Н. И. Пушина. – Ижевск : Удмуртский университет, 2012. – 380 с.
18. Клос Л.Є., Фаласеніді Т.М. Особливості психолого-педагогічної характеристики молодшого школяра – передумова диференціації педагогічної підтримки // Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 3. – С. 44-48.
19. Колток Л.Б., Стахів Л.Г. Уроки серед природи в рамках Нової української школи // Збірник наукових праць «Педагогічні науки» - №88. – 2019. – С. 42-47.

20. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.10.2020).
21. Кремень В. Г. Поступ до нової філософії освіти в Україні / В. Г. Кремень // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні. – Харків, 2002. – С. 9–23.
22. Кураев Г. Возрастная психология / Г. Кураев, Е. Пожарская. – Ростов-наДону, 2002. – 140 с.
23. Малишевська І. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання природотерапії у роботі з учнями початкової школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 254 с.
24. Марцинковская, Т. Д. Диагностика психического развития детей [Текст]: пособие по практ. психологии / Т. Д. Марцинковская. – М. : ЛИНКА-ПРЕСС, 1997. – 176 с
25. Московчук Л. Структурні компоненти естетичного виховання здобувачів початкової освіти // Збірник наукових праць. Випуск 26 (1–2019) Частина 1. – 2019. – С. 143-148.
26. Мудрик А. В. Социализация человека : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – 2-е изд., исправ. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 304 с.
27. Пагута Т.І. Роль естетичного виховання в розвитку особистості молодшого школяра. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія: зб. наук. пр.; Крим. гуманіт. ун-т. Ялта, 2013. Вип. 39(4). С. 108-115.
28. Петровский В. А. Личностно развивающее взаимодействие / В. А. Петровский, В. К. Клиненко, И. Б. Котова. – Ростов-н/Д. : Изд-во РГПУ, 1993. – 88 с.
29. Разумный В.А. Эстетическое воспитание / В.А.Разумный. – М.: Мысль, 1969. –59 с.

30. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : учеб.-педагог. пособие / С. Л. Рубинштейн. – М.: Изд-во Мин-ва просв. РСФСР, 1946. – 704 с.
31. Русова Софія: З маловідомого і невідомого / [упоряд. О.Джус, З.Ногачевська]. – Івано-Франківськ: Гостинець. - Ч.1. - 2006. – 456 с.
32. Савченко О. Вивчення особистості молодшого школяра як передумова успішної організації його навчальної діяльності /О. Савченко // Початкова шк. – 2012. – № 3 – С. 1–6.
33. Середа Н.В. Невичерпне джерело почуттів. В гармонії з природою. – Хмельницький, 1999. – Уклад. Іова В.Ю., Красномоєць Л.В., Степанець Г.І., Редзинець З.В. - с.58. – (Збірник еколого-натуралістичних заходів, шкільних свят).
34. Старко Ф. Людинознавчий підхід до навчання (інформаційно-освітній аспект) / Ф. Старко // Збірник наукових праць : матеріали IV Міжнародної науковопрактичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти» (15 травня 2013 р.) / за ред. П. М. Гусака та Н. І. Корпач. – Луцьк : ПП Іванюк, 2013. – С. 410–419.
35. Степанець Н. Забезпечення безперервності початкової освіти в умовах упровадження нових стандартів та особистісно зорієнтованого навчання / Н. Степанець. – Миколаїв: Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2013. – 56 с.
36. Степашко Л. А. Философия и история образования: учеб. пособие: в 2 ч. / Л. А. Степашко. – Хабаровск: Изд-во ХГПУ, 1998. – 83 с.
37. Сухомлинський В. Вибрані твори: у 5 т. / В. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. Т. 2. – 1976. – 718 с.
38. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5 т. / В. Сухомлинський. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. 282 с.

39. Федосюк, Н. В. Образ – Я младшего школьника [Текст] / Н. В. Федосюк, Г. Н. Малькина // Семнадцатая региональная студенческая научная конференция / Нижневарт. гос. ун-т ; отв. ред. А. В. Коричко. – Нижневарт. гос. ун-т, 2015. – С. 366-369.

40. Шабанова, В. А. Деятельностный подход к организации учебной деятельности детей младшего школьного возраста с учётом психологических особенностей [Текст] / В. А. Шабанова // Среднее профессиональное образование. – 2014. – № 10. – С. 24-28.

41. Эльконин, Д. Б. Детская психология [Текст] : учеб. пособие для вузов / Д. Б. Эльконин. – М. : Академия, 2005. – 384 с.

ДОДАТКИ**Додаток А****Анкета для батьків****Виховання у дітей емоційної чуйності до прекрасного в природі**

1. Кількість дітей в сім'ї
2. Як часто Ви з дитиною робите прогулянки?
3. Як часто Ви з дитиною говорите про природу?
4. Чи є у Вас вдома собака (кішка і ін.)?
5. Як поводиться дитина по відношенню до домашньої тварини?
6. Як часто дитина допомагає Вам доглядати за домашніми тваринами?
7. Чи є у Вас вдома кімнатні рослини?
8. Чи допомагає Ваша дитина доглядати за ними?
9. В яку пору року і як часто Ви з дитиною виїжджаєте на природу?
10. Як емоційно відгукується дитина на побачене в природі? (Малює, розповідає своїм близьким, ділиться враженнями зі своїми однолітками, друзями, ніяк не виражає свої емоції)
11. На Ваш погляд, чи потрібно виховувати у дитини емоційну чуйність до прекрасного в природі? Якими способами?

Додаток Б

Кількісна характеристика рівнів розвитку естетичного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку на констатувальному етапі дослідно-пошукової роботи

№	Прізвище, Ім'я учня	Показники				Усього балів	Рівень
		Уявлення про сутність естетичного в навколишньому світі, прагнення до пізнання природних об'єктів	Емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі	Естетичні почуття, здатність до співпереживання, естетичне сприйняття	Уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати; характер практичної діяльності дітей в природі		
1	Аріна А.	2	1	2	2	7	с
2	Ганна Б.	0	1	0	3	4	н
3	Олеся Б.	2	2	0	2	6	с
4	Світлана В.	0	1	2	2	5	с
5	Сергій В.	1	0	0	2	3	н
6	Ганна Г.	0	0	1	2	3	н
7	Марина Д.	2	3	2	2	9	в
8	Денис Ж.	2	2	2	3	9	в
9	Олег З.	1	1	0	2	4	н
10	Марія К.	0	1	0	2	3	н
11	Сергій К.	3	1	1	2	7	с
12	Христина М.	0	0	0	2	2	н
13	Олексій Н.	1	1	0	2	4	н
14	Кирило Н.	1	1	0	2	4	н
15	Ольга П.	2	2	3	2	9	в
16	Ілля П.	1	0	1	2	4	н
17	Тетяна Ф.	1	0	1	2	4	н
18	Євген Х.	1	1	1	2	5	с
19	Ніна Ю.	2	1	1	3	7	с
20	Ксенія Ю.	2	2	2	2	8	с
Середній показник		1,2	1,05	0,95	2,15	5,35	

Додаток В

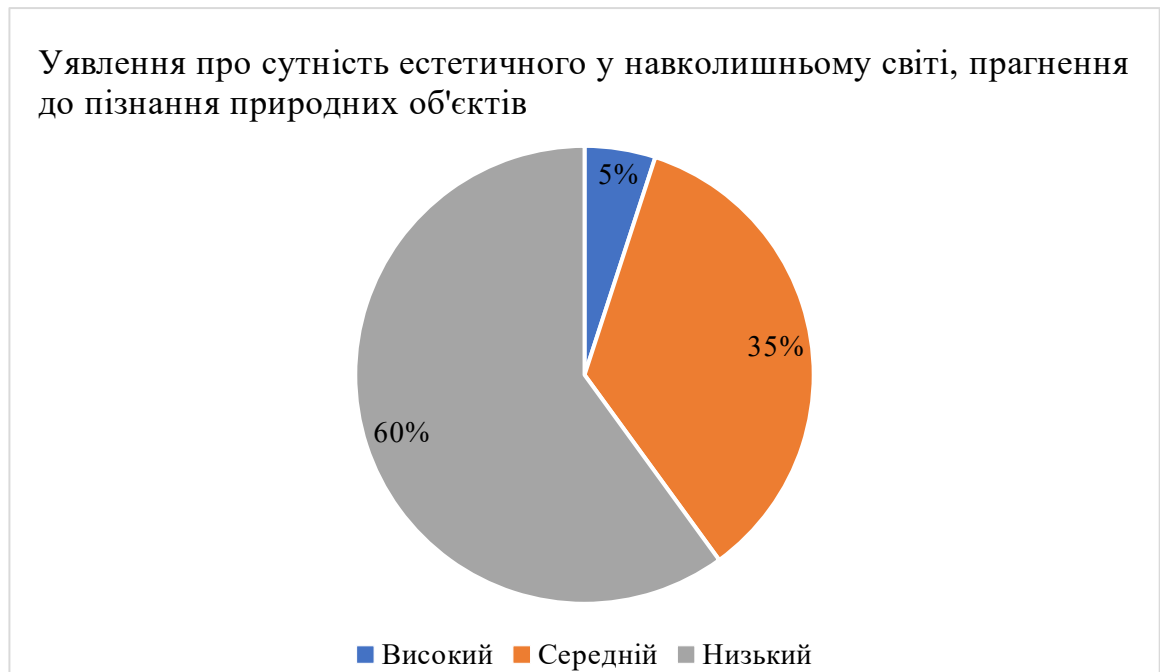
Кількісна характеристика рівнів розвитку естетичного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку на контрольному етапі дослідно-пошукової роботи

№	Прізвище, Ім'я учня	Показники				Усього балів	Рівень
		Уявлення про сутність естетичного в навколишньому світі, прагнення до пізнання природних об'єктів	Емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі	Естетичні почуття, здатність до співпереживання, естетичне сприйняття	Уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати; характер практичної діяльності дітей в природі		
1	Аріна А.	3	3	3	3	12	в
2	Ганна Б.	2	2	1	3	8	с
3	Олеся Б.	2	2	2	2	8	с
4	Світлана В.	2	2	2	2	8	с
5	Сергій В.	3	3	3	3	12	в
6	Ганна Г.	2	2	2	2	8	с
7	Марина Д.	3	3	3	3	12	в
8	Денис Ж.	3	3	3	3	12	в
9	Олег З.	2	2	2	2	8	с
10	Марія К.	3	3	3	3	12	в
11	Сергій К.	0	1	1	2	4	н
12	Христина М.	2	2	2	2	8	с
13	Олексій Н.	2	2	2	2	8	с
14	Кирило Н.	2	2	2	2	8	с
15	Ольга П.	3	2	3	3	11	в
16	Ілля П.	3	3	3	3	12	в
17	Тетяна Ф.	2	2	2	2	8	с
18	Євген Х.	2	2	1	3	8	с
19	Ніна Ю.	3	3	3	3	12	в
20	Ксенія Ю.	3	3	3	3	12	в
Середній показник		2,35	2,35	2,25	2,6	9,55	

Констатувальний етап

Показник «Уявлення про сутність естетичного у навколишньому світі, прагнення до пізнання природних об'єктів»:

- Високий рівень - 1 учень (5%).
- Середній рівень - 7 учнів (35%).
- Низький рівень - 12 учнів (60%).

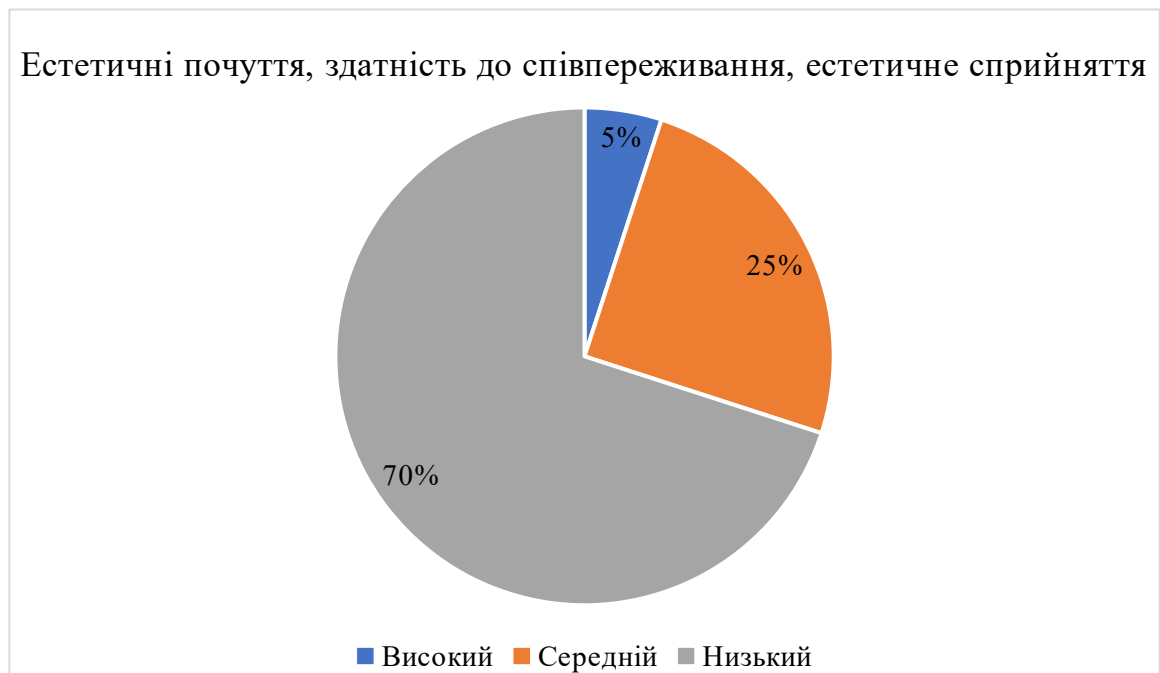
Показник «Емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі»:

- Високий рівень - 1 учень (5%).
- Середній рівень - 4 учня (20%).
- Низький рівень - 15 учнів (75%).

Показник «Естетичні почуття, здатність до співпереживання, естетичне сприйняття»:

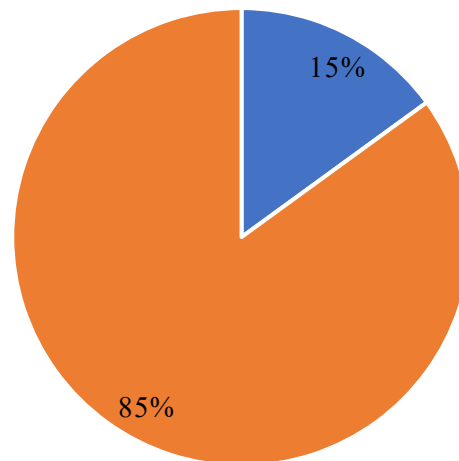
- Високий рівень - 1 учень (5%).
- Середній рівень - 5 учнів (25%).
- Низький рівень - 14 учнів (70%).

Показник «Уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, характер практичної діяльності дітей в природі»:

- Високий рівень - 3 учнів (15%).
- Середній рівень - 17 учнів (85%).
- Низький рівень - 0 учнів (0%).

Уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, характер практичної діяльності дітей в природі

■ Високий ■ Середній ■ Низький

Контрольний етап

Показник «уявлення про навколишній світ, прагнення до пізнання природних об'єктів»:

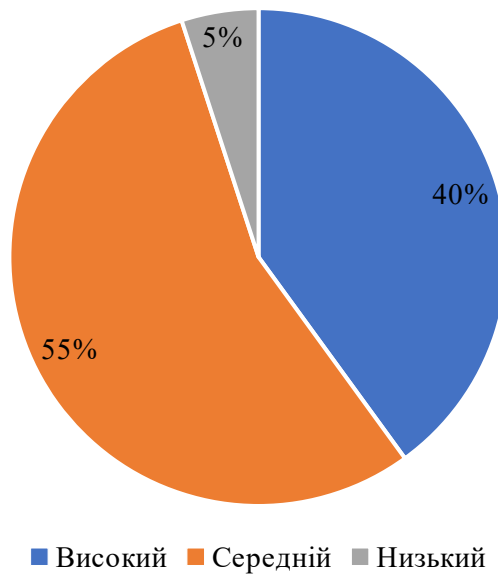
- Високий рівень - 3 учня (15%).
- Середній рівень - 16 учнів (80%).
- Низький рівень - 1 учень (5%).

Показник «емоційна чуйність, здатність до співпереживання. Естетичне сприйняття»:

- Високий рівень - 8 учнів (40%).
- Середній рівень - 11 учнів (55%).
- Низький рівень - 1 учень (5%).

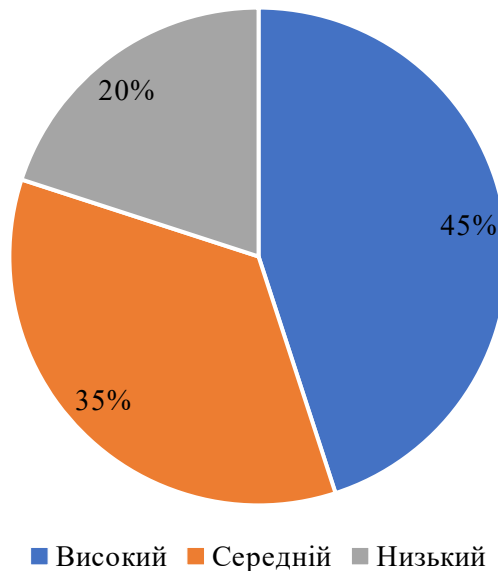
Емоційна чуйність на прекрасне і потворне в природі

Показник «естетичні почуття»:

- Високий рівень – 9 учнів (45%).
- Середній рівень - 7 учнів (35%).
- Низький рівень - 4 учнів (20%).

Естетичні почуття, здатність до співпереживання, естетичне сприйняття

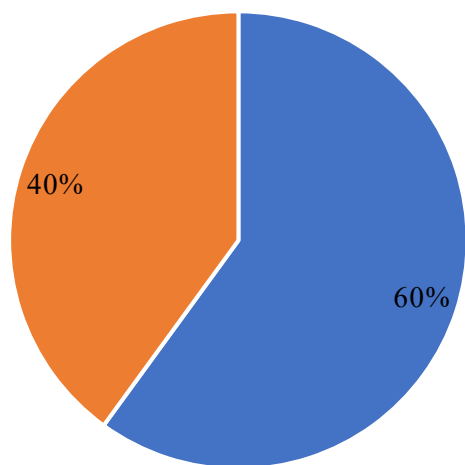

Показник «вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, практична діяльність дітей в природі»:

- Високий рівень - 12 учнів (60%);
- Середній рівень - 8 учнів (40%);

- Низький рівень - 0 учнів (0%).

Уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, характер практичної діяльності дітей в природі

■ Високий ■ Середній ■ Низький